O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • uzasziyoli@list.ru • 2007-yil, 8-mart • № 10 (3890)

ЎЗБЕКИСТОН ХОТИН-ҚИЗЛАРИГА БАЙРАМ ТАБРИГИ

Муҳтарама онахонлар!

Қадрли опа-сингиллар, лобар қизларим!

Барчангизни гўзаллик ва нафосат байрами — 8 март — Хотин-қизлар куни билан чин қалбимдан муборакбод этиб, сизларга ўзимнинг юксак ҳурмат-эҳтиромим ва самимий тилакларимни изҳор этишга ижозат бергайсиз.

Она диёримиз узра кўклам нафаси уфуриб турган шу кунларда биз барчамиз баҳор ва аёл деган ардоқли сўзларнинг бир-бирига нақадар ҳамоҳанг ва уйғун эканини беихтиёр ҳис этамиз. Чунки, баҳор ҳам, аёл ҳам инсон кўнглида аввало ҳаётга муҳаббат, эзгу орзу-интилишлар, меҳр ва саховат каби олижаноб ҳиссиётларни уйғотади.

Бу байрам Яратганнинг тенгсиз мўъжизаси бўлган аёл зотини улуғлаш, юрагимиздаги энг юксак туйғуларни ифода қилиш учун бизга янги бир имкон бериб, уларнинг ҳаётимиз, жамиятимиздаги ўрни ва аҳамиятини чуқур англаш, қадр-қимматини жойига қўйишга яна бир бор даъват этади.

Мана шу қутлуғ айёмда, аввалambор, барчамизни дунёга келтирган, кўз нури, қалб қўри, бутун борлиғини фарзандларига бағишлаган, биз олдида умрбод қарздор бўлган меҳрибон оналаримиз, мўътабар момо ва бувиларимизга таъзим қиламиз.

Энг муҳими, шундай шукуҳли кунларда хонадонларимиз фариштаси, оила қўрғонининг бекаси бўлмиш, рўзғорнинг барча юки ва ташвишларини нозик елкасида беминнат кўтариб келаётган, болаларимизни оқ ювиб, оқ тараб вояга етказадиган, уйларимизга орасталик ва файз бағишлайдиган садоқатли умр йўлдошларимизни, уларнинг ҳусну латофатини ўзимиз учун бамисоли янгитдан очгандек бўламиз, уларнинг, барча опа-сингилларимиз, зебо қизларимизнинг ҳурматини бажо келтирамиз.

Хулоса қилиб айтганда, 8 март байрами ҳақида сўз юритар эканмиз, биз аввало эски замонда кенг тарқалган сиёсий-мафкуравий қолиплардан бутунлай холи бўлиб, юртимизга гўзал ва бетакрор баҳор фаслининг элчиси сифатида кириб келадиган, тобора чинакам инсоний моҳият касб этиб бораётган қутлуғ бир анъанани, оилаларимизга шодлик бахш этадиган қувончли бир айёмни ўзимизга тасаввур қиламиз.

Азиз опа-сингиллар!

Биз мустақилликка эришган дастлабки кунлардан бошлаб аёлларимизнинг жамиятдаги ўрни ва нуфузи, ҳурмат ва эътиборини ошириш, уларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш масаласи юртимизда олиб борилаётган давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айлангани барчамизга яхши маълум.

Ўтган давр мобайнида бу соҳада зарур ҳуқуқий асос яратиш ва уни янада такомиллаштириш, аёлларимизнинг ижтимоий ва сиёсий фаоллигини, жисмоний, маънавий ва интеллектуал салоҳиятини юксалтириш, опа-сингилларимизнинг саломатлигини мустаҳкамлаш, уларнинг ижтимоий муҳофазасини кучайтириш, оила, оналик ва болаликни ҳимоялаш, хотин-қизларни иш билан таъминлаш, тадбиркор аёлларни қўллаб-қувватлаш мақсадида амалга ошираётган кенг кўламли ишларимиз ана шу сиёсатнинг амалий тасдиғидир.

Бугун қўлга киритган катта ютуқларимизни мамнуният билан эътироф этган ҳолда, мен бутун жамоатчилигимиз, биринчи галда, раҳбар ва фаолларимизнинг эътиборини муҳим бир масалага қаратмоқчиман. Яъни, ҳаётимизнинг барча соҳаларида аёлларнинг муносиб ўрин эгаллашига эришиш, уларнинг истеъдод, билим ва тажриба, орзу-интилишларини рўёбга чиқариш йўлида ҳали-бери мавжуд бўлган кўпгина тўсиқ ва муаммоларни ечиш вазифаси олдимизда турганини унутмаслигимизни истардим.

Айни вақтда 2007 йилнинг юртимизда "Ижтимоий ҳимоя йили" деб эълон этилиши муносабати билан қабул қилинган давлат дастурида белгиланган тадбирларни сўзсиз бажариш, аввалambор жамиятимизнинг пойдевори ва таянчи бўлмиш оилани мустаҳкамлаш, уни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлаш ҳамда фаровонлигини ошириш, аёлларимизнинг оғирини енгил қилиш сингари муҳим масалаларни ҳал этиш барчамизнинг зиммамизга катта масъулият юклашини яна бир бор таъкидламоқчиман.

Биз бугун барпо этаётган янги ҳаёт, янги жамиятда хотин-қизларимизни ҳокимиятнинг барча тармоқларида — бу қонунчилик ёки ижро ҳокимияти бўладими, суд-ҳуқуқ тизими бўладими — том маънодаги тенг ҳуқуқли ва фаол иштирокини таъминлаш учун ҳали кўп иш қилишимиз керак.

Шу борада бир мисол келтиришни ўринли, деб биламан.

Бизнинг сайлов тўғрисидаги мавжуд қонунларимизда Президент ташаббуси билан Олий Мажлис ва маҳаллий вакиллик органларига номзод кўрсатишда ҳар қайси сиёсий партия томонидан хотин-қизларга камида 30 фоиз ўрин ажратиш шарти белгилаб қўйилган.

Шунга қарамасдан, бугунги кунда маҳаллий вакиллик органларида аёлларимизнинг умумий иштироки 16 фоизни, Қонунчилик палатасида 17,5 фоизни, Сенатда эса 15 фоизни ташкил этишини афсус билан қайд этамиз.

Албатта, депутатликка номзодларни аввало сайловчилар сайлашини ҳаммамиз тўғри тушунамиз. Лекин ана шу сайловларда хотин-қизларнинг фаол иштирок этиши ва қонунчилик идоралари ҳамда маҳаллий вакиллик органларида муносиб ўрин эгаллаши кўп жиҳатдан кенг жамоатчилигимизга, аҳолимизнинг сиёсий-ҳуқуқий маданиятига боғлиқ эканини ҳам эътиборда тутишимиз зарур.

Энг ривожланган демократик мамлакатлар, аввало, Европа давлатлари тажрибаси, уларнинг бугун кечираётган тинч, фаровон ва осуда ҳаёти, керак бўлса, ўз шароитимиз, босиб ўтган йўлимиздан чиқарадиган хулосалар шуни кўрсатмоқдаки, юксак билим ва малакага эга бўлган оқила аёлларимиз ҳокимиятнинг қонунчилик, ижро ва суд тармоқларида нуфузли ўринни эгаллаб, хотин-қизларимизнинг, халқимизнинг ишончли вакиллари сифатида фаолият олиб бориши учун кенг имконият очиб берсак, бу ҳолат ижтимоий ҳаётимизда доимий анъанага айланса, ишончим комилки, олдимизда турган барча муаммоларни адолатли ечишда, ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятини барпо этиш йўлида салмоқли қадам қўйган бўламиз.

Ўйлайманки, кейинги сайловларда барчамиз бу ўта муҳим масаланинг моҳияти ва аҳамиятини теран англаган ҳолда, ўз фуқаролик ва сайловчилик бурчимизни адо этишда бу масалага алоҳида эътибор берамиз.

Қадрли опа-сингилларим!

Сизларни гўзал байрамингиз билан яна бир бор табриклаб, барчангизга сиҳат-саломатлик, бахту саодат, хонадонларингизга тинчлик ва файзу барака тилайман.

Толеингиз баланд, умрингиз узоқ, ризқу насибангиз зиёда бўлсин!

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Муҳаммад АМИН (ЎзА) олган сурат.

Ибройим ЮСУПОВ,
Ўзбекистон Қаҳрамони

ЮРТИМ АЁЛЛАРИ

Шеърий лаҳза

Аёл гўзаллиги — илоҳий тилсим,
Қиёсласа бўлар моҳтобга, кунга.
Инсон қалбин мудом ёритиб турсин,
Дея тангрим сўнмас нур берган унга.

Дунё яралгандан қўшиқлар, созлар
Уни таърифлашдан толмаган ҳеч ҳам.
Ҳазрати Навоий, Ажиниёзлар
Муносиб сўз излаб сурганлар қалам.

Жаҳонгир шоҳлар ҳам тушиб тахтидан,
Олдида тиз чўкиб, ғазнасин сочган.
Бу бир илоҳий нур — ярқ этган вақтда
Ҳатто пайғамбарлар кўзи қамашган.

Изҳор этолмайди булбул ботиниб,
Ҳар гулнинг ўз кўрки, афзаллиги бор.
Ҳар элда, ҳар халқда аёл зотининг
Ўзгача кўрк-чирой, гўзаллиги бор.

Достонларда таърифи бор барининг,
Ким ўради унинг сирли ўрмагин?
Ҳайҳот, бизнинг юртнинг аёлларидай
Сулувларни мен ҳеч ерда кўрмадим!

Беҳишт ҳурларими турган қаршингда,
Ичмай-емай, дийдорига тўярсан.
Тўмарисми, Шоҳсанамми, Барчинми,
Кимлигини билмай ҳайрон бўларсан.

Уларнинг шўх-шодон кулганин кўрсам,
Ёдимга тушади навқирон даврим.
Қайғу, хафаликда юрганин кўрсам,
Эриган қорлардек тугайди сабрим.

Қорақалпоқчадан Салим АШУР таржимаси

Истиқлол йилларида Президентимиз Ислом Каримов раҳнамолигида хотин-қизларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш борасидаги барча эзгу саъй-ҳаракатлар давлатимиз сиёсатининг асосий йўналишларидан бирига айланди.

Пойтахтимизнинг "Туркистон" саройида 8 март – Хотин-қизлар куни муносабати билан бўлиб ўтган тантанали мажлисга Ватанимиз равнақи йўлида узоқ йиллар самарали меҳнат қилган онахонлар, жамият ҳаётининг барча жабҳаларида фидокорона фаолият олиб бораётган аёллар, хотин-қизлар қўмиталари раҳбарлари, диний маърифат ва маънавий-ахлоқий масалалар бўйича маслаҳатчилар, иқтидорли қизлар таклиф этилди.

Жамиятимизда меҳр-оқибат, ўзаро ҳамжиҳатлик муҳитини мустаҳкамлаш, оналик ва болаликни ҳимоя қилиш, соғлом турмуш тарзини қарор топтириш борасида эришилган ютуқлар нуфузли халқаро ташкилотлар томонидан ҳам ҳақли равишда эътироф этилмоқда. Ўзбекистонда бу йўналишда ўрганса арзийдиган тажриба тўплангани эътиборга моликдир.

Давлатимиз раҳбари ташаббуси билан қабул қилинган давлат дастурларига биноан оналар саломатлигини мустаҳкамлаш, ёш авлод ҳамда оилаларни ижтимоий ҳимоялаш борасида кўплаб хайрли чора-тадбирлар, лойиҳалар амалга оширилаётир. Тиббиёт масканлари — она ва бола скрининги марказлари, қишлоқ врачлик пунктлари, спорт-соғломлаштириш масканларининг фойдаланишга топширилиши, замонавий жиҳоз ва ускуналар билан таъминланиши бунинг ёрқин далилидир.

ҲАЁТИМИЗ ГУЛИ, ЖАМИЯТИМИЗ ТАЯНЧИ

Тадбирни Тошкент шаҳар ҳокими А.Тўхтаев очди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг Ўзбекистон хотин-қизларига байрам табригини Президентнинг Давлат маслаҳатчиси Х.Султонов ўқиб эшиттирди.

Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари, Республика Хотин-қизлар қўмитаси раиси С.Иномова мамлакатимизда давлат ва жамият қурилишида хотин-қизлар фаоллигини янада ошириш, ижтимоий-ҳуқуқий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, касбий, жисмоний, маънавий ва интеллектуал савиясини юксалтириш, оила, оналик ва болалик манфаатларини ҳимоялаш бўйича бетимсол ишлар амалга оширилаётганини таъкидлади. Бу борада Президентимиз Ислом Каримовнинг 2004 йил 25 майда қабул қилинган "Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси фаолиятини қўллаб-қувватлаш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги фармони дастуриламал бўлиб хизмат қилмоқда.

Фармонга мувофиқ Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги барча ўзини ўзи бошқариш органларида диний маърифат ва маънавий-ахлоқий масалалар бўйича маслаҳатчилар фаолият кўрсатмоқда. Маҳаллаларда, оилалардаги маънавий муҳитни мустаҳкамлаш, хотин-қизлар, айниқса ёшларни миллий қадриятларимиз ва урф-одатларимиз руҳида тарбиялаш, уларни турли зарарли оқимлар таъсиридан асрашда маслаҳатчи аёлларнинг ҳам муносиб ҳиссаси бор.

Юртбошимиз ташаббуси билан таъсис этилган Зулфия номидаги Давлат мукофоти мамлакатимиз иқтидорли қизларини аниқлаш, қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш, янги ижодий ютуқлар сари даъват этишда муҳим омил бўлмоқда. Тадбирда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 2 мартдаги қарорига мувофиқ аъло хулқи, зукколиги, ўқишдаги муваффақиятлари, ташаббускорлиги билан ноёб истеъдодини намоён этаётгани ҳамда адабиёт, санъат, фан ва таълим соҳаларидаги алоҳида ютуқлари учун Зулфия номидаги Давлат мукофоти билан тақдирланган Қорақалпоғистон Республикаси Қораўзак туманидаги 8-умумтаълим мактабининг 9-синф ўқувчиси Оринбаева Улбосин Адилбаевна, Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия институтининг 1-курс талабаси Қорабоева Дурдона Салахитдиновна, Бухоро юридик ва маиший хизмат касб-ҳунар коллежининг 1-курс талабаси Муродова Зебинисо Номозбековна, Жиззах вилояти Ғаллаорол туманидаги 2-ихтисослашган мактаб-интернатининг 11-синф ўқувчиси Тўйчиева Насиба Омонлиқ қизи, Қашқадарё вилояти Чироқчи туманидаги 21-умумтаълим мактабининг 11-синф ўқувчиси Аҳмедова Зарнигор Исмоиловна, Навоий вилояти Томди қишлоқ хўжалик касб-ҳунар коллежининг 1-курс талабаси Рустамова Молдир Умматияровна, Наманган давлат университети қошидаги 2-академик лицейнинг 1-курс талабаси Абдурашидова Дилобар Асадулла қизи, Самарқанд вилоят Оқдарё педагогика касб-ҳунар коллежининг ўқитувчиси Абдураҳимова Назокат Орзиқуловна, Сирдарё вилояти Боёвут туманидаги 13-умумтаълим мактабининг 9-синф ўқувчиси Барлибоева Ситора Комилжон қизи, Сурхондарё вилояти Музработ кичик ва ўрта бизнес касб-ҳунар коллежининг 1-курс талабаси Мусаева Севара Матоҳировна, Камолиддин Беҳзод номидаги миллий рассомлик ва дизайн институтининг 1-курс талабаси Розиқова Нигора Абдумажидовна, Фарғона вилояти Марғилон шаҳридаги 1-ихтисослашган мактабининг 11-синф ўқувчиси Абдуғаниева Нилуфар Нуъмонжон қизи, Хоразм вилояти Ҳонқа туманидаги 7-ихтисослашган мактаб-интернатининг 9-синф ўқувчиси Каримова Муҳайё Мўминбоевна, Ўзбекистон Миллий университети қошидаги академик лицейининг 1-курс талабаси Усмонова Дилафрўз Азимжон қизига совриндорлик ёрлиқлари ва нишонлари топширилди.

Тадбирда сўзга чиққан Ўзбекистон Қаҳрамони, халқ шоири Абдулла Орипов мамлакатимиз хотин-қизларини байрам билан табриклаб, ўзининг янги шеърини ўқиб берди.

Зулфия номидаги Давлат мукофотининг янги совриндорлари Улбосин Оринбоева, Зебунисо Муродова, шунингдек, Тошкентдаги 14-болалар жарроҳлиги касалхонаси бош шифокори Моҳиба Обидова, Сергели тумани Жомий номидаги маҳалланинг диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчиси Дилором Ҳайдарова юртимизда хотин-қизларни, жумладан, иқтидорли ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, камол топтириш ва истеъдодини тўла намоён этиши учун барча шароитларни яратиш борасида кўрсатаётган ғамхўрлиги учун Юртбошимизга миннатдорлик изҳор этди.

Санъат усталари ва ижрочи ёшларнинг куй-қўшиқ ва рақслари тадбирга файз бахш этди.

Назокат УСМОНОВА,
ЎзА мухбири

Абдулла ОРИПОВ,
Ўзбекистон Қаҳрамони

МЕҲРИ ОРТИҚ ЭРУР...

Дунёда шундай бир улуғ зот борки, унга эҳтиром, миллати ва динидан қатъи назар, барча инсонларга баб-баробар дахлдордир.

У зотга бўлган меҳр-муҳаббатимиз ҳам шунчаки кўнгилчанликдан тамоман холидир.

У зот эса азиз оналаримиз, опа-сингилларимиз, лобар қизларимиздир.

Кимдир бир юмушдан юзини бурди,
Кимдир ваъда берди, кимдир ўй сурди.
Аёлга эҳтиром навбати етгач,
Ҳамма бирданига оёққа турди.

Эшитганимиз бор: қайси бир тоғлик халқларда низолашган икки қавм ўртасига аёл рўмолини ташлагач, тарафкашлар ўша заҳотиёқ адоватини бас қилар эканлар.

Албатта, оналаримиз, аёлларимиз шаънига, шарафига минг-минглаб байтларни келтиришимиз мумкин. Чунки аёл зоти авлодлар силсиласида асосий сиймодирким, дунёга дарз кетса, унинг чизиғи аввало оналар юраги орқали ўтади, дейдилар.

Миллатимизга хос жамики фазилатлар, эзгуликлар оналаримиз қалбида шаклланади, камолга етади, сўнгра авлодларга ўтади.

Бугунги Ўзбек Онаси ҳеч кимдан кам бўлмаган фарзандларнинг онасидир. Бугунги Ўзбек аёли юрт раҳбарининг эъзозида, ҳимоясида.

Меҳр-шафқат ҳар бир инсонда бор. Бироқ, оналарнинг меҳр туйғуси чексиз-чегарасиздир.

Отанинг қарғиши бамисоли ўқ,
Тегади, бир фурсат кутмайди дерлар.
Гарчи падар каби бўлса-да улуғ,
Онанинг қарғиши ўтмайди дерлар.

Асли ёмонликдан асрасин Худо
Ва яна асрасин жавоб — заҳридан.
Она шундайин бир қалби кенг сиймо,
Меҳри ортиқ эрур доим қаҳридан.

ХАЛҚ ИЖОДИ — ХАЗИНА

Бугун республикамизда ўтаётган барча йирик анжуманларни, маданий-оммавий ва спорт тадбирларини халқ ижодиётининг толмас тарғиботчилари, фидойи санъат аҳлисиз тасаввур этиш қийин. Айниқса, сўнгги йилларда фолклор ансамблларининг фаолияти кўпчиликка маъқул бўлмоқда. Халқ ижоди намояндаларининг муваффақиятида, шубҳасиз, республика Халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик маркази ҳамда унинг вилоятлардаги бўлинмаларининг ҳам муносиб хизмати бор. Биргина ўтган йилнинг ўзида марказ томонидан йигирмадан ортиқ тадбир ўтказилди, кўплаб услубий қўлланмалар чиқарилди. Халқ ижодиёти поезди ташкил этилгани ва у вилоятларда муваффақият билан ишлагани кўпчилик томонидан эътироф этилди.

Албатта, ютуқлар ҳақида анча тўхталиш мумкин. Лекин, айни пайтда, бу борада ҳал этилишини кутиб турган масалалар ҳам йўқ эмас. Аввало, вилоятлардаги Халқ ижодиёти илмий-методик марказлари ўз фаолиятларини янада кучайтиришлари зарур. Ҳар бир вилоятнинг ўзига хос удумлари, урф-одатлари, фолклори бор. Афсуски, кейинги вақтда ўтказилаётган кўплаб тадбирлар ва кўрик-танловларда бир хиллик, саёзлик кўзга ташланиб қоляпти. Ҳатто либосларда ҳам ўхшашлик сезилади. Халқ ижодиёти марказлари маҳаллий ҳокимликлар, маҳаллалар, бошқа нодавлат ташкилотлари ҳамда оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорликни мустаҳкамлашлари зарур. Очиғини айтганда, баъзи ҳокимликларда шундай марказ борлигини ва нима билан шуғулланишини билмайдилар ҳам.

Шунингдек, қишлоқ маданият уйлари фаолиятига жиддий эътибор бериш, малака ошириш ишини замонавий талаблар даражасида йўлга қўйиш, жойларда профессионал кадрларни кўпайтириш, пулли хизмат кўрсатишни ривожлантириш каби вазифалар ҳам ўз ечимини кутиб турибди.

Яқинда пойтахтимиздаги Маданият ва санъат галереясида ўтган Қорақалпоғистон республикаси ҳамда вилоятлар халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик марказлари раҳбарларининг кенгашида юқорида кўрсатилган вазифалар ва бошқа масалалар бўйича мулоҳаза юритилди. Йиғилишда республика Халқ ижодиёти маркази директори ўринбосари Ў.Тоҳиров, Маданият ва спорт ишлари бошқарма бошлиғи Ў.Тошматов, Қашқадарё, Сирдарё, Тошкент вилояти илмий-методик марказлари директорлари С.Омонов, А.Султонов, С.Зайдинова ва бошқалар кўрилган масалалар юзасидан фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

Кенгаш ишида Маданият ва спорт ишлари вазири ўринбосари А.Ҳайдаров қатнашди ва маъруза қилди.

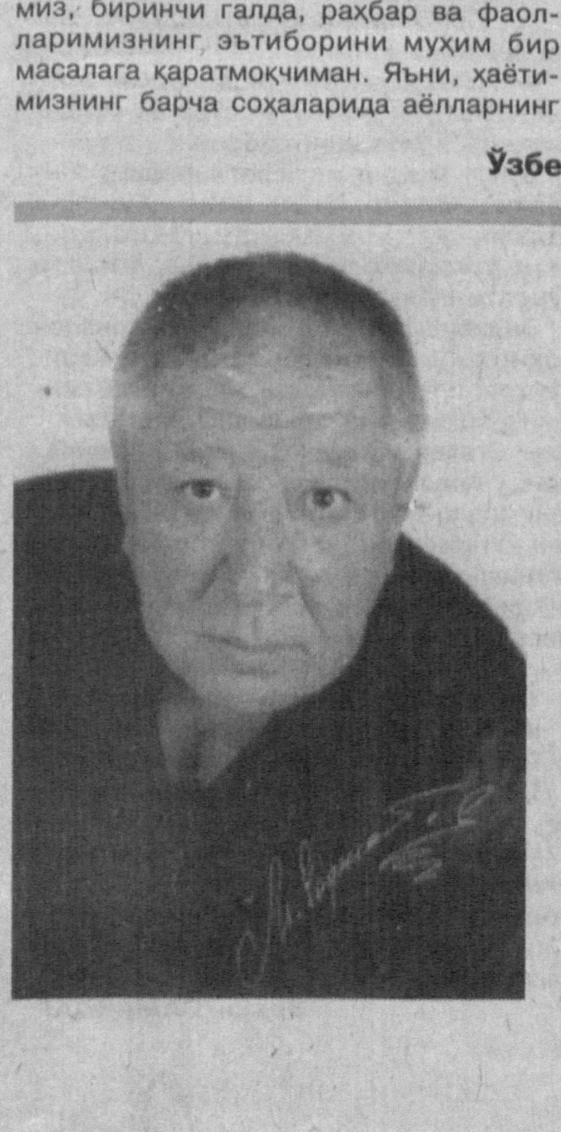

ТЕАТР — ЖОНЛИ ИЖОДХОНА 5

СЎЗГА... МУҲАББАТ ИЗҲОР ҚИЛИНГ

ёхуд минг олтмиш сўзнинг маъноси

Илм — ўзни билмакдир

Луғатшунослик филология фанларининг мукаммаллашувида алоҳида аҳамиятга эга. Ўзбек тилшунослигининг бу муҳим соҳаси бугунги кунда изоҳли, шева, фразеологик, этимологик ва бошқа йўналишлардаги луғатларни нашрга тайёрлаш тажрибасини зарур даражада эгаллади, дейишимиз мумкин.

Мумтоз адабиёт намуналари, буюк Алишер Навоийнинг асарлари бўйича тузилган луғатлар ва изоҳли луғат нур устига нур бўлди. Аммо “Қутадғу билиг”, “Қисаси Рабғузий”, “Бобурнома” каби нодир асарларнинг изоҳли луғатларини тайёрлаш ҳамон навбатдаги зарурий вазифалар қаторида турибди. Айниқса, ўнлаб жилдлардан иборат халқ оғзаки ижоди намуналари учун тайёрланиши лозим бўлган изоҳли луғатлар ўз вақтини кутмоқда.

Аслини олганда, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Ҳоди Зарифов, Порсо Шамс, Воҳид Зоҳидов, Иззат Султон, Ғулом Каримов, Субутой Долимов, Озод Шарафиддинов, Муҳаммаднодир Саидов каби ўзбек филология фани тараққиётига муносиб ҳисса қўшган таниқли инсонлар миллий изоҳли луғатларнинг нашр эттирилишини ҳавас қилган эдилар. Афсус, бу мутахассисларнинг бебаҳо билимларидан етук савияда фойдаланиш имконини қўлдан чиқарганмиз. Ёдимда Ҳоди Зарифов, Субутой Долимов домлалардан озарбойжон, туркман, қозоқ, қирғиз олимлари махсус сафарга келиб ўзлари тайёрлаган луғатлардаги сўзлар шарҳини ёзиб кетар эдилар. Ҳатто, филология фанлари доктори, профессор Панох Ҳалилов ўз ҳамкасбларига: “Қайси сўзнинг маъносини билмасанг, Тошкентдаги Субутой Долимовдан сўра. Агар бу муаллим саволингга жавоб бера олмаса, демак, у сўзнинг маъноси йўқ экан”, дейишни хуш кўрар эди.

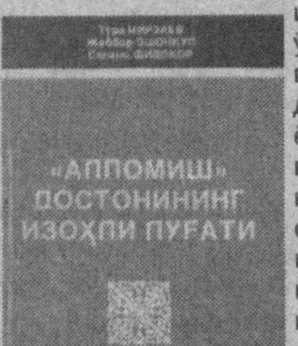

Бинобарин, луғат устида ишлаш мифология, мумтоз адабиёт, халқ оғзаки ижоди олимларининг асосий вазифаларидан ҳисоблаб келинган. Бу жиҳатдан, “хайрли ишнинг кечи йўқ” деганларидек, яқинда босмадан чиққан **“Алпомиш” достонининг изоҳли луғати”** савобли меҳнат самараси бўлди (Тўра Мирзаев, Жаббор Эшонқул, Селами Фидокор, “Алпомиш” достонининг изоҳли луғати”; масъул муҳаррир — Асқар Мусақулов; тақризчилар — Маматқул Жўраев, Шомирза Турдимов; “Elmus — Press — media” нашриёти, Тошкент, 2007).

Мазкур луғатдан “Алпомиш” достонини куйлаган бахшилар тилига мансуб шева, жонли сўзлашувда қўлланиши одат бўлган сўзлар билан бир қаторда мумтоз адабиётдаги араб, форс ва этимологик изланиш натижасида маъноси топилган сўзлар ҳам ўрин олган. Кўп йиллик педагогик фаолиятимиз давомида умумтаълим мактаблари, академик лицей, касб-ҳунар коллежларида таълим олаётган ўқувчиларнинг, олий ўқув юрти талабаларининг ўз устозларидан турли-туман сўзлар маъноларини сўраганларига гувоҳ бўлганмиз. Ҳатто кўп ўринларда устознинг ҳурмати шогирд сўраган сўз маъносини луғатга қарамай айтиб бериши билан белгиланишини ҳам биламиз. Лекин бари бир миллий тилимиз, шеваларимиз шу қадар бойки, халқ оғзаки ижодига оид қўшиқ, мақол, эртак, достонлардаги қизиқ-қизиқ жозибали сўзлар маъносини ҳамиша ҳам ўз ўрнида топишга қийналамиз. Бу жиҳатдан “Алпомиш” достонининг луғати фақат бадиий адабиёт мухлислари учунгина эмас, балки мактаб ўқувчилари, ҳатто олий ўқув даргоҳларидаги талаба ва устозлар учун ҳам жуда яхши маълумот манбаи вазифасини бажаради.

1986 йили ҳозирги Миллий университетимизга туркий мифология муаммоларига бағишланган маърузалар туркумини ўқиш учун озарбойжонлик мифолог олим, филология фанлари доктори, профессор Мирали Сеидов таклиф этилди. Устозимиз — филология фанлари доктори, профессор Муҳаммаднодир Саидов билан олим маърузаларини кўп тингладик. Танаффуслардан бирида меҳмон бадиий матнда учрайдиган баъзи сирли сўз ва тушунчалар ҳақида гапира туриб: “Биз маъносини билмайдиган сирли сўз бокира, ўз қадрини юқори баҳоловчи, хийла ўжар гўзал қизга ўхшайди. Сиз унга муҳаббат изҳор қиласиз, у юзини яширади, кўпроқ либосга ўранади ва ўзини олиб қочади. Унинг сари сиз ишқида куяверасиз. У бўлса, ўжарлигини қўймайди. Аммо ой ва йиллар давомида ўз мақсадингиздан қайтмай ишқида ёнсангиз, унинг раҳми келади ва бир оз юзини очиб табассум қилади. Аҳдингизда қатъий турсангиз, охири таслим бўлишга қарор қилади. Сиз мақсадингизга эришган кун — сўзнинг маъноси топилган кун сиз учун байрам бўлади”, — дедилар.

“Алпомиш” достонининг луғати билан танишиш бу олимнинг номаълум сўз ҳақидаги фикри жуда тўғри эканини тасдиқлайди. Луғатда 1060 сўзнинг маъноси изоҳланган. Улар орасида ***“жайлов”*** (яйлов), ***“жанағи”*** (бояги), ***“жиламоқ”*** (йиғламоқ) каби “же”ловчи шева вакиллари томонидан жонли сўзлашувда қўлланадиган, тушуниб олиш у қадар мураккаб бўлмаган сўзлар ҳам бор. Шу билан бирга ёши улуғлар нутқида учрайдиган ***“жойил”*** (жоҳил), ***жиғадор*** (жиға таққан), ***“пўта”*** (белга боғланадиган қимматбаҳо белбоғ) каби сўзлар ҳам учрайди. Бу мисоллар “Луғат”нинг нисбатан мукаммал бўлиб, баъзан ёш китобхон учун тушунилиши қийин парчаларнинг мазмунини алоҳида маълумотли мутахассилардан сўраш заруратини бартараф этади. Шу билан бирга “Луғат” муаллифларининг ўнлаб йиллар давомида мисқоллаб тўплаган маълумотлари қўл келган ўринлар ҳам кўп эканини таъкидлаш ўринлидир. Хусусан, ***“азиз”*** сўзини олайлик. Филология фанлари доктори, профессор Тўра Мирзаев “Алпомиш” достонининг 1000 йиллик тўйига бағишланган телекўрсатувлардан бирида бу сўзнинг маъносини аниқлаш учун жуда кўп бахшилар билан суҳбатлар ўтказгани ва кўп уринишлардан сўнг унинг “хор, ташландиқ” деган маъноси ҳам топилганини ҳикоя қилган эди. ***“Кебанак”***, ***“мини йўқ”***, ***“тинжираб”*** каби сўзлар ҳақида ҳам юқорида билдирилган фикрга яқин мулоҳазаларни баён қилиш мумкин. Дарвоқе, бу ўринда яна бир қизиқ воқеани эслаш ўринли. Профессор Тўра Мирзаевнинг таниқли қомусий олим Ҳоди Зарифов (“Луғат” ана шу улуғ сиймо хотирасига бағишланган.) ҳақидаги бир хотиралари ёдимдан чиқмайди. Унда “Нурали” ва “Интизор” достонларини нашрга тайёрлашда матндаги ***“ҳишшай саврдир”*** сўз бирикмасини Ҳоди ака “уч ой саврдир” деб ўқиган эканлар. Савр (апрел) бир ойнинг номи бўлгани сабаб ўртада кичик мунозара бошланган. Чунки саврни уч ой сифатлаш билан бериш мантиққа тўғри келмас эди. Охир-оқибат бу муаммо ечими топилмаганича қолган. Тўра Мирзаевнинг айтишларича, орадан маълум бир муддат ўтгандан сўнг Ҳоди Зарифов ишхоналарига жуда ҳурсанд ҳолда кириб келган эканлар. Ҳамкасблар, шогирдлар улардан хуш кайфиятнинг сабабини сўрашганида, устоз мамнуният билан ***“ҳишшай”*** сўзининг маъносини топганликларини айтибдилар. Маълум бўлишича, олимнинг бутун хаёллари шу сўзнинг изоҳини топиш билан банд бўлган ва мукаммал луғатлардан бирида ***“ёмғирли, рутубатли, намгарчилик”*** маъносини топиб катта соврин ютгандек хурсанд бўлиб кетган эканлар.

Бу сўз “Алпомиш” достонида ҳам учрайди. Муаллифлар унинг маъносини луғатнинг 145-бетида келтирадилар. Аслини олганда, бу сўз ва унинг изоҳи атиги бир қаторни, мисол билан уч қаторни ташкил этган. Лекин бир қараганда бор-йўғи битта сўзнинг маъносини аниқлаш ойлар давомида олиб борилган заргарона изланишлар самарасига тенг эканини таъкидлаш лозим. Назаримизда “Алпомиш” достонининг изоҳли луғати” қадрини ана шундай сўзларнинг кўплаб келтирилиши ҳам белгилайди.

Тўғри, мазкур “Луғат”ни ҳали мукаммал изоҳли луғат даражасига етган, деб бўлмайди. Жумладан, унда ***Добонбий, Бойбўри, Бойсари, Барчин, Тойчи, Кайқубод*** каби исмларга; ***пуштан, қуюшқон*** каби от абзалларига берилган изоҳни учратмаймиз. Шунингдек, алифбо рўйхатида қайд этилган ***“сийрама”, “пўтангди”*** каби сўзлар луғатда йўқ. Айни пайтда, луғатдаги ***“нармода”, “сарпо”*** кабилар алифбо рўйхатида йўқ. Аммо, бизнингча, бу мулоҳазали ўринларнинг аввало “Алпомиш” достони учун тузилган биринчи изоҳли луғатда учраши табиийдир.

Мазкур “Луғат” ўзбек халқининг битмас-туганмас хазиналарга бой оғзаки ижоди учун яқин келажакда яратилажак тўлиқ изоҳли луғатни тайёрлашга биринчи қутлуғ қадам сифатида хизмат қилади, деб умид қиламиз.

Омонулла МАДАЕВ

КОМИЛ ИНСОН ТАРБИЯСИ

Комил инсон тарбияси ислом маърифатининг улуғ намояндаларидан тортиб, соҳибқирон Амир Темур ва Темурий ҳукмдорлар — Бобур Мирзо ва унинг барча авлодлари учун ҳам улуғликка интилиш манзилларидан бўлганлиги бежиз эмас. Улуғ аждодларнинг маънавий меросини асрлар чанг-ғуборидан тозалаб ўз миллий қадриятларини тиклаётган халқимиз учун комил инсон, баркамол авлодни вояга етказиш истиқлол йилларида миллатнинг улуғ мақсадларидан бирига айланганининг боиси ҳам шунда. Бу борада мамлакатимизда рўёбга чиқарилаётган ишлар ҳамманинг кўз ўнгида намоёндир.

Бугун улуғ аждодларнинг асрлар синовидан ўтган анъана ва ҳаётий тажрибалари ўз миллий заминимизда бениҳоя қадр топмоқда. Сайидо Насафий номидаги Қашқадарё вилоят кутубхонасида олимлар ва адиблар иштирокида комил инсон тарбияси масалаларига бағишлаб ўтказилган давра гурунгида шу ҳақда фикр юритилди. Гурунгни Ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлими раҳбари шоир Исмоил Тўхтамишев бошлаб берди ва айни кунларда вилоятдаги барча мактаблар, лицей, коллеж ва олий ўқув юртларида “Темурий баҳодирлар” деб номланган кўп босқичли танловлар ўтказилаётганига эътиборни қаратди. Ёшларни маънавий етуклик ва баркамолликка даъват этувчи бу беллашувлар фарзандларимиз фақат ўзи таҳсил олаётган бир соҳа билангина чекланиб қолмай, фаннинг турли йўналишлари, адабиёт, санъат, мусиқа, рассомлик, шунингдек спортнинг кўпгина турлари, жанговар ҳарбий тайёргарлик, чавандозлик, сузиш ва миллий кураш анъаналарини ҳам эгаллаб, ҳар жиҳатдан тўкис ва уйғун ҳолда вояга етишларини кўзда тутади. Вилоятда фаолият кўрсатаётган Амир Темур жамғармаси, халқ таълими ҳамда касб-ҳунар ва ўрта махсус таълим бошқармалари, “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракатининг вилоят бўлими “Темурий баҳодирлар” беллашувини ташкил этишга бош-қош бўлмоқдалар.

Адабиётшунос олим Поён Равшанов комил инсонни вояга етказишда китобнинг ўрни бениҳоя катта эканлиги ҳақида фикр юритар экан, эндиликда кўп урф бўлаётган янги китоблар тақдимоти масаласига тўхталди. Албатта, янги китоб тақдимотининг маънавий ҳаётдаги ўрни бекиёс. Бироқ бу тадбирни китобни ўқиб чиққан, у ҳақда муайян фикр-мулоҳазага эга бўлган китобхонлар иштирокида ўтказиш ўринлидир. Шунинг учун ҳам биз янги китоблар тақдимотини бугун бир қадар унутилган китобхонлар анжумани тарзида ўтказсак мақсадга мувофиқ бўларди, деди Поён Равшанов. Шундан сўнг олим 2005 йили Москвада “Олма-пресс” нашриёти чоп этган “Кто есть кто в мире” китобини мутолаа қилиш чоғида туғилган мулоҳазалари билан ўртоқлашди. Сергей Доренко томонидан нашрга тайёрланган ушбу китобда дунёдаги бир юз эллик энг улуғ инсон ҳақида сўз юритилган, унда соҳибқирон бобомиз Амир Темур ҳақида ҳам сўз бор. Бироқ ҳазрат Навоий ва Мирзо Бобур, Мирзо Улуғбек каби бутун жаҳон эътироф этаётган улуғ сиймолар Сергей Доренконинг эътиборидан соқит бўлгани таассуфлидир.

Олим ҳақли равишда қайд этганидек, биз буюк инсонлар ҳақида кўп гапираверib, ўқувчиларни бир қадар зериктириб қўйган бўлишимиз ҳам мумкин. Лекин ҳали тарих саҳифаларида номлари кўпчиликка маълум бўлмаган сиймолар тўлиб-тошиб ётибди. Уларнинг тарихи, ҳаёти ва ижоди айтарли ўрганилмаган. Шундай сиймолардан бири ғузорлик Қизбиби бўлиб, форсий манбаларда у ҳақда кўп маълумотлар келтирилган. Унда қайд этилишича, шайбонийхонларга Мир Араб худди Тойободий сингари пирлик қилган. Бухородаги энг катта мадрасалардан бири Мир Араб номи билан аталиши ҳам бежиз эмас. Манбаларда Қизбибининг Мир Арабни савол-жавобларда енггани айтилади. Демак, тарихда Қизбиби номи билан машҳур бўлган бу аёл ислом маърифати ва маънавиятини эгаллаш борасида ўз замондошларидан анча илгарилаб кетган. Хўш, биз шундай юртдошларимиз тарихини биламизми? Агар бу тарихни синчиклаб ўргансак, замондошларимизнинг руҳий камолоти учун зарур бўлган маънавий меросимиз хазиналаридан янада кўпроқ баҳраманд бўлиш имконияти туғиларди...

“Олтин мерос” халқаро жамғармаси вилоят бўлими раҳбари адиба Шарофат Ашурова, Ўзбекистон халқ устаси Баҳодир Ниёзов, “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” ҳафталиги бош муҳаррири ўринбосари Мурод Абдуллаев, филология фанлари номзоди Чўлпоной Султонова, ёзувчи Муҳаммад Очил, журналист Темирпўлат Тиллаев, “Соҳибқирон наволари” ансамблининг бадиий раҳбари Салоҳиддин Лутфуллаев, Қарши педагогика коллежи муаллимаси Бўритош Носирова ва бошқа ижодкорлар комил инсонни камол топтириш билан боғлиқ шу каби долзарб вазифалар ҳақида ўз фикр-мулоҳазалари билан ўртоқлашдилар.

Б.МУҚИМОВ

БАҲОР МУШОИРАСИ

Кўклам кўм-кўк қир-адирлари, буғдойлар унган далалари, гуллаган боғлари билан кўркам. Баҳор — байрамлари билан файзли, аёл билан тароватлидир. Шунинг учун у гўзаллик ва муҳаббат фасли дея таърифланади. Аёл туфайли ҳаёт гўзал, муҳаббат боқийдир. Баҳор — табиат мўъжизаси, аёл — ҳаёт гавҳари.

Бир-бирига ўхшаш бўлган ушбу икки ном шоирларнинг ташбеҳига айланган. 8 март — хотин-қизлар куни баҳорнинг энг севимли байрамларидан биридир.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида хотин-қизлар байрамига бағишланган мушоира бўлиб ўтди.

Уюшма раисининг ўринбосарлари Сирожиддин Саййид ва Иқбол Мирзо мушоирага йиғилган шоираларни хотин-қизлар байрами билан самимий табриклади. Шоирлар Абдураззоқ Обрўй, Ҳайдар Муҳаммад, Ахтамқул Карим, Ривож Ўтарбой ижодкор опа-сингилларни қутлаб Она, Ватан, муҳаббат мавзусидаги шеърларидан ўқидилар.

Ўзбекистон халқ шоираси Ойдин Ҳожиева аёлнинг ижтимоий ҳаётдаги ўрни, ижодкор хотин-қизларнинг мустақиллик даври адабиётини ривожлантиришдаги муваффақиятли ишлари, зиёли оналаримизнинг масъулиятли вазифалари ҳақида сўзлади.

Ўзбекистон халқ шоираси Ҳалима Худойбердиева аёлга бағишланган машҳур шеърини ўқиб берди: “Сен барибир муқаддассан, муқаддас, аёл!” Ушбу шеър билан “Сен баҳорни соғинмадингми?” мавзусидаги шоиралар мушоираси бошланди. Адиба Олмос опа Аҳмедова ўз дил сўзларини изҳор этган бўлса, шоиралар Гулчеҳра Жўраева, Умида Абдуазимова, Қутлибека, Муҳтарама Улуғова, Ойгул Убайдулла қизи, Санобар Фахриддинова, Ўлмасой Нишонова, Ойгул Асилбек қизи, Зуҳра Мамадалиева, Зарифа Умарова, Адиба Умирова, Собира Жўраева, Зарбуви Алқарова, Ўктамой Холдорова энг сара шеърларидан намуналар ўқидилар.

Ўз ахборотимиз.

ХАЛҚАРО ФЕСТИВАЛЛАР ТАРАДДУДИ

1958 йили устоз санъаткор Аброр Ҳидоятов “Отелло” спектаклини охирги марта ижро этганда ижросидан руҳланиб: “Ҳали биз ўзбеклар жаҳон театр санъатини батамом забт эта оламиз”, деган экан. Ана шу кунларга ҳам етиб келдик. Ўзбек театри обрўси йилдан-йилга ошиб, чет эллик томошабинлар орасида ҳам мухлислар орттирмоқда. Зеро, бугунги кунда жаҳонда бўлиб ўтаётган бирор-бир халқаро театр фестивали ўзбек театри иштирокисиз ўтаётгани йўқ. Яна ҳам муҳими, санъаткорларимиз кўплаб театр фестиваллари ва кўрик-танловларида ғолибликни қўлга киритиб, совринлар билан қайтмоқдалар.

2006 йили Ўзбекистон театрлари Россия, Миср Араб Республикаси, Ҳиндистон ва Қозоғистон давлатларида бўлиб ўтган нуфузли театр фестивал ва танловларида катта муваффақиятларга эришиб, Олий мукофотларни қўлга киритганларидан хабарингиз бор.

Куни-кеча яна учта театримиз — Маннон Уйғур номидаги Сурхондарё вилояти мусиқали драма театри, Алишер Навоий номидаги Наманган вилоят театри ва Ўзбекистон санъат арбоби Наби Абдураҳмонов бошчилигидаги Ўзбекистон Ёшлар театри Тожикистоннинг Душанбе шаҳрида бўлиб ўтадиган “Наврўз — 2007”, Туркманистоннинг Ашхобод шаҳридаги “Миллий фолклор ва театр санъати” ҳамда Россиянинг Санкт-Петербург шаҳридаги “Россия учрашувлари” халқаро фестивалларига махсус таклифномалар олдилар. Театрларнинг бу халқаро тадбирларда иштирок этиши авваламбор уларга билдирилган катта ишончдир. Қолаверса, бу анжуманлар ўзига хос имтиҳон вазифасини ҳам ўтайди.

Сурхондарё вилояти театрининг бадиий раҳбари, Ўзбекистон санъат арбоби Мансур Равшанов ўз жамоасининг фестивалдаги иштироки ҳақида шундай деди:

Биз бу халқаро анжуманда ўзбек театрининг қадимий ва бой анъаналарини, замонавий театр ҳамда режиссура санъати ютуқларини ҳар томонлама тарғиб этишга ҳаракат қиламиз. Бугун шундай ижодкорларимиз борки, улар маҳорат дарсларини ўтказишга, қолаверса, фестивал доирасида бўлиб ўтадиган илмий-амалий конференцияда “Замонавий театр: ютуқ ва муаммолар” мавзусида маърузалар ўқишга ҳам қурблари етади. Бу, албатта, қувонарли. Ҳар бир жамоанинг ўз кучига, истеъдодига ишониши, устоз санъаткорларимизнинг орзу-умидлари ушалаётгани ўзбек театр санъатимизнинг эртанги кунидан далолат беради.

А.РАҲИМОВ,
“Ўзбектеатр” бирлашмаси ахборот бўлими раҳбари

“МАЗАЛИ” ҚАЙМОҚНИНГ СИРИ

Луқма

“Ҳандалак” гуруҳи қизиқчиларининг бир латифаси бор: Сотувчи “Сут келди, сут! Қатиқ, қаймоқ бор!” дея бақираётганида, иккинчиси идишда оддий сувдан бошқа нарса йўқлигини айтади. Шунда сутчи йигит сувга сут аралаштиришни унутганини айтади. Бу бир ҳазил, албатта. Бироқ...

Ишдан қайтаётиб, йўлак четидаги афтодаҳол аёл:

— Қизим, мазали қаймоқ бор, арзонга бераман, — деди. — Келинг, олиб кета қолинг, жудаям ширин, тоза қаймоқ...

Шунча мақтовга сазовор бўлган қаймоқдан олсам олибман-да, дедим ўзимча. Бунинг устига қоронғу тушиб қолганига қарамай, эгнидаги юпқа кийимда ялиниб турган аёлга раҳмим келди. Қаймоқнинг нархини суриштирдим. — Эй, қанча берсангиз бераверинг, — деди у. — Бир мижозим учун 3000 минг сўмга олиб келардим. Бугун негадир келмаяпти. Сизга бу нарх қимматлик қилса, икки минг сўм бера қолинг. Мана, татиб кўринг, ширин қаймоқ. Келесга етиб олишим керак, қизим. Шунинг учун фойда бўлмасаям йўл ҳақи чиқсин, деяпман.

Қийналгандек туюлган аёлнинг совуқда туришини хоҳламай, иккита идишдаги қаймоқни олдим. Йўлда кетаётиб, бозорда қаймоқнинг нархи бундан қимматлигию сотувчининг ҳолатини ўйлаб кетдим. Уйга келгач, не кўз билан кўрайки, “ширин” қаймоқнинг ранги ғалати экан. Мазасини татиб кўрсам, таъми оддий қатиқдан кам бўлса камки, ортиқ эмас. Ахир сотувчи қўлидаги қошиқда менга тутқазганда қаймоққа ўхшаганди-ку!

Ҳеч қанча кун ўтмай, бир ҳамкасбим билан кетаётганимизда яна “сутчилар” йўлимизни тўсди. “Сценарий” ўша-ўша, сўзлар ва мақтовлар ҳам ўзгаргани йўқ. Шеригим бирпасда қаймоқ харид қилишга шошилди. Мен икки-уч кун олдинги воқеани айтиш учун оғиз жуфтлаган эдим ҳамки, сотувчининг орқа тарафида қўли билан “йўқ, олманг” дея ишора қилаётган онахонга кўзимиз тушди. Икки кишилашиб, ҳамкасбимни ниятидан қайтардик. Онахон ҳам “ширин қаймоқ”ни олиб пушаймон бўлган экан.

Бу каби ҳолатларга бошқа жойларда, ўзгачароқ манзарада дуч келишингиз сир эмас. гоҳ кўчакўйда, гоҳо бозорнинг чеккароқ ерларида, ҳатто уйингизга эшик қоқиб, “маҳсулот”ларини ўтказувчилар учраб туради. “Тоза асал”, “сифатли чинни”дан тортиб турли пишириқларгача муҳайё. Бирда улар “товар” сифатини кўкларга кўтаришса, бирда раҳмингизни келтиришга уринади. Бу “сотувчилар” одамлар ўртасидаги иймону ишончга путур етказаётгандек туюлади, назаримда.

Донишманд халқимиз “Тарози — Худо рози”, “Отанг бозор, онанг бозор”, “Ҳаром ош — оғритар бош” дея бежизга айтмаган. Айрим савдо пештоқларида ҳам “Молинг харидоргир бўлсин десанг, сифатини яширма”, “Аввал иймонинг бут бўлсин” каби ёзувлар осиб қўйиладики, у ҳам ҳалолликка бир даъватдир.

Бировларни алдаш, кимнидир чув тушириш эвазига топилган луқмани ҳалол санаш тўғримикин? Наҳотки, одам озгина пул топиш илинжида виждони, инсофини ҳам сотиб юборса?! Ўзига ўхшаган одамларга ёлғон гапиришдан қўрқмаса? У ҳолда энг олий қадрият, инсоний фазилат — диёнат қаерда қолади?!

Шоира БОЙМУРОДОВА

УМР ФАСЛЛАРИ

Қутлов

Ҳазрат Огаҳий таваллудининг 180 йиллигига тайёргарлик кўрилаётган пайт эди. Дишан қалъага яқин Қиёт қишлоғида тўй тараддуди қизғин давом этаётганди.

Хонлик ағдарилиб, шўролар ҳукмронлиги қарор топтирилган дастлабки йиллардаёқ кўп маънавият ўчоқлари қатори Огаҳийдан қолган катта иморат ва мевазор боғ ҳам бузиб ташланган, уларнинг ўрни экин майдонларига айлантирилганини кўпчилик яхши билади. Ўша боғдан даланинг чеккароқ жойида ҳарна битта оқ тутни сақлаб қолишган, уни шоирдан ёдгор деб иложи борича асраб-авайлаб келишган.

Бир юз эллик йилни кўрган бу тутнинг атиги битта шохи ҳамон мева бериб тургани, бошқалари эса қуриб, қушларга ин бўлиб мунғайиб қолганини ўзим кўрганман.

Саксонинчи йиллар охирига келиб Огаҳийнинг бузилган уйи ўрнида айни унга ўхшатиб уй-музей биноси қурилди, боғи ўрнида янги боғ барпо қилинди, ҳайкали ўрнатилди, бошқа ободончилик ишлари амалга оширилди.

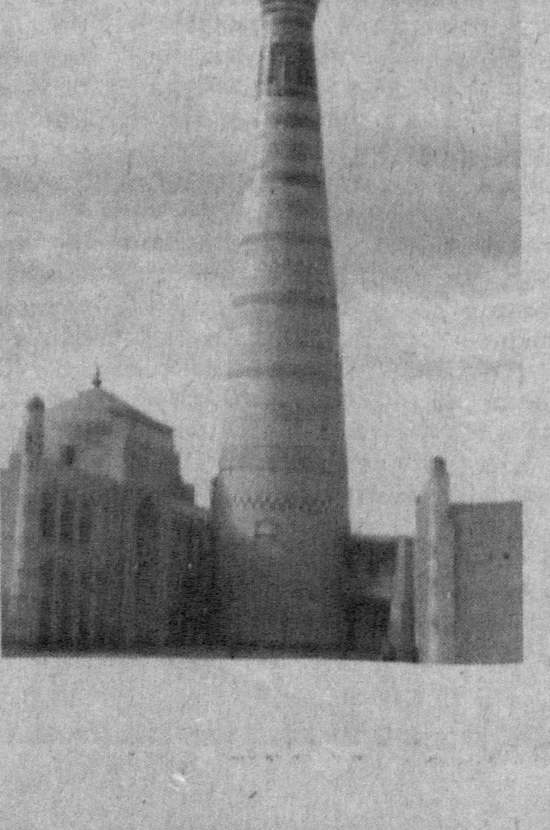

Шу кезлари Хива туманига Эркин Раҳмонов раҳбар бўлиб келди. Мен Урганчда “Хоразм ҳақиқати” газетаси муҳаррири бўлиб ишлар, лекин аксарият вақтим Огаҳий хўжалигида, юбилей тараддуди билан ўтарди.

Э.Раҳмонов ишни юбилей тайёргарлигидан бошлади, десам тўғри бўлади. Уй-музей биноси қурилгани билан у ҳали жиҳозланмаган, кўргазма ва стендларни тайёрлаш ишлари кечикаётган эди. Зудлик билан Ўзбекистон халқ рассоми Тўра Курёзов бошлиқ мутахассислар Ленинградга жўнатилди. Улар Огаҳийнинг музейларда сақланаётган (бир вақтлар ўзимиздан олиб кетилган) асарларидан нусха кўчиришлари, тарихий-илмий асарларни ўрганиб, уй-музейга экспонатлар тайёрлашлари керак эди.

Жойларда учрашувлар бошланиб кетди. Меҳнат жамоалари, ўқув юртларида ўтказилаётган ижодий учрашувларда ҳоким ўзи қатнашар, юбилей баҳона ҳазрат Огаҳий ижодини кенг ўрганиш ва тарғиб этишга эътибор қаратилар эди.

Тошкентда, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида ҳам бу қутлуғ санага бағишланган тадбир бўлиб ўтди. Унга республиканинг етакчи олимлари, атоқли адиблар, санъаткорлар, адабиёт мухлислари таклиф этилди. Уюшма раиси, Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов барча ишларга бош-қош бўлди.

— Огаҳий ҳазратлари бизнинг буюк аждодимиз, — деди Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ҳамид Ғулом. — Шоир, муаррих, давлат арбоби сифатида у беназир зот амалга оширган ишлар ҳеч қачон унутилмайди, унинг асарлари, араб ва форсийдан қилган кўпдан-кўп таржималари ҳамиша севиб ўқилади.

Ушбу кечада қатнашганларнинг аксарияти Хоразмга, юбилей тантаналарига ташриф буюришди. Ҳазрат Огаҳийнинг муборак таваллуд айёми тенгсиз шодиёнага, унутилмас байрамга айланди. Баҳор кунларида қардош адабиётлар байрами ўтказилган чоғ Огаҳий тутидан қаламчалар олиниб, турли миллат ёзувчилари уларни ерга қадашди. Огаҳий эккан битта тутдан эллик туп ниҳол — янги хиёбон пайдо бўлди.

Бу — туман раҳбарининг қадриятларимизни тиклаш, маънавиятга дахлдор ишларидан шингил, холос.

Кези келганида менга кўрсатилган бу яхшилик ҳақида тўхталишга бурчдорман. “Дарёсини йўқотган қирғоқ” романини ёза бошлаган пайтда сездимки, бундай асарни иш орасида қилиб бўлмайди. Ишдан рухсат олиб, ижодий уйлардан бирига кетмасам бўлмайдиган. Лекин газета муҳарририга рухсат беришармикин?

Шу хаёллар билан вилоятда мафкура ишларини бошқараётган Эркин Раҳмонов ҳузурига кирдим.

— Роман ҳақида батафсилроқ гапириб берсангиз, — деди. Гапириб бердим.

— Одамнинг табиатга ноўрин аралашуви, табиатнинг одамдан ўч олиши масаласи экан-да, — деди у.

— Ахлоқ экологияси муаммоси ҳам бор, — дедим масаланинг ҳал бўлишига умидим ошиб.

— Қанча муддат керак бўлади ёзиб тугатишингизга?

— Уч ой.

Орага жимлик чўкди.

— Яхши, — деди у охири. — Фақат асарни тугатиб келасиз!

Шу тариқа Ёзувчилар уюшмасининг Дўрмон ижодий уйида роппа-роса уч ой столга михланиб ишладим. Лекин... асар битмади. Урганчга, Эркин Абдуллаевичга қўнғироқ қилиб, романни тугатишим учун яна вақт кераклигини айтдим.

— Қанча вақт?

— Яна... уч ой.

— Оббо... сизни кутаётган эдик, ишлар кўпайиб кетди.

— Тугатмасам бўлмайди, Эркин ака.

— Яхши, — деди у, — сўраган муддатингизга ариза ёзиб юборинг.

Бунга ўхшаш илтифотлар бир менгагина насиб этган эмас. Кўпгина қаламкашлар, мўйқалам соҳиблари, санъаткорларга зарур ёрдамлар кўрсатилган.

Эндиликда Э.Раҳмонов катта хонадон соҳиби, ўғил-қизлари, неваралари, дўстлари қуршовида умрининг етмишинчи баҳорини қаршилаб турибди.

— Огаҳий боғига тез-тез бориб тураман, — деди у куни кеча қўнғироқлашганимизда. — Огаҳий тути яшариб кетган. Унинг ёнида пайдо бўлган янги боғнинг меваси бутун бир қишлоққа татийди. Шуларни кўриб Огаҳийнинг ушбу мисраларини эсладим:

Топти ул навъ зебу оро боғ,
Ки эрур жонға роҳат афзо боғ.
Пишибон мевалар неча турлук,
Бўлди меҳнат била саропо боғ.

Инсон ҳаёти ҳам бир қараганда боққа менгзайди. У ҳам баҳорни, ёз, кузни бошидан кечиради, мева беради. Қишга бориб эса хордиқ олади. Бунга не етсин!

Эркин САМАНДАР

БАЙРАМ МУШОИРАСИ

Ирмоқлар, беғубор чашмалар бирлашиб, катта дарё ҳосил қилганидек, ижод оламига ёш истеъдод эгаларининг кириб келиши ҳар бир миллий адабиётнинг янги уфқларини белгилаб беради. Истиқлол йилларида мамлакатимизда ёшларга, хусусан ёш ижодкорларга кўрсатилаётган ғамхўрлик туфайли ижодкорларимиз сафи янги номлар, ўзига хос овоз соҳибалари ҳисобига бойиб бормоқда. Уларнинг самимий ва беғубор сатрларида она-Ватан муҳаббати, севги-садоқат, юксак инсоний туйғулар, ёшлик шижоати ўз ифодасини топаётгани айниқса қувонарлидир.

Қуйида бир гуруҳ шоираларнинг янги шеърларидан намуналарни эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз.

Зулфия АШУРОВА

ҚУДРАТИНГДАН...

Тома-тома уммон бўлдим,
Ёна-ёна гулхан бўлдим,
Юлдузи мўл осмон бўлдим,
Қудратингдан, ё, муҳаббат.

Тўлқинларинг кўксимдадир,
Ёлқинларинг кўзимдадир,
Меҳринг-сеҳринг ўзимдадир,
Қудратингдан, ё, муҳаббат.

Зангормисан ёки мовий,
Давлату бахтсан илоҳий,
Дунё каби кўҳна ровий,
Қудратингдан, ё, муҳаббат.

Яшнагайсан, оҳ, куйдириб,
Ҳаттоки жондан тўйдириб,
Гулсан — хазондек сўлдириб,
Қудратингдан, ё, муҳаббат.

Зулфиянинг дили оғриқ,
Тобора тарк этар соғлиқ,
Бир кун ўлдирмоғинг аниқ,
Қудратингдан, ё, муҳаббат.

ОҚШОМ ХАЁЛИ

Ойнинг тўлишига неча кун вақт бор...
Кўнгил ҳам ой каби тўлғайдир албат.
Оқшомда порлаган юлдузлар гулзор,
Ёришгай ой каби дилда муҳаббат.

Кўнгил ўн беш ёки ўн кунлик эмас,
Ойда нурли-нурсиз ҳафталар бисёр.
Тун. Ҳижрон оташи юракка сиғмас,
Ёрга борлиғинг бахш
этмасанг — бекор.

Тун висолга хизмат айлагани хўб,
Кун наҳот ҳижронга баҳона бўлди.
Ишқ ўти ҳеч қачон тугамас ёниб,
Ошиқлар доимо парвона бўлди.

Ойнинг тўлишига неча кун вақт бор?

* * *

Мен Сизни чорладим, келасиз дея,
Ҳамдарду ҳамнафас бўласиз дея.
Кенг дунё кўзимга кўринади тор,
Сизсиз дунёда кенг бўлолмадим, ёр.

Кўзингиз қорадир, сўзингиз майин,
Сизсиз яшамоғим —
бекор, бетайин.
Кўргим келаверар кўрганим сайин,
Суйганим деганман, суйиб ўтайин.

Бешкент.

Юлдуз ФАЙЗИЙ

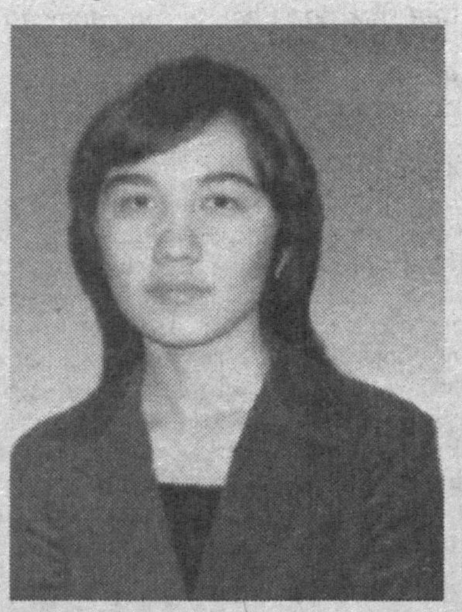

БАҲОР

Узоқ-узоқдаги тоғ бошида қор,
У ҳам табиатга бермоқда виқор.
Атрофда хуш-хандон
қушлар чаҳ-чаҳи,
Ахир ўлкам узра кезмоқда баҳор.

Осмонни безади рангдор камалак,
Дарахтлар кийибди ям-яшил кўйлак.
Йироқлардан келди юртин соғиниб,
Гўзал туйғуларга ошуфта лайлак.

Сенинг келганингдан барча бахтиёр,
Дилларга эзгулик доим бўлсин ёр.
Инсонлар кўнглида яшар яхшилик,
Ахир ўлкам узра кезмоқда баҳор.

Момолар дуога қўлини очар,
Бахшилар сен учун айтади алёр.
Бахт-иқбол айланар куйга, навога,
Ахир ўлкам узра кезар навбаҳор.

МУҲАББАТ

Мен сени кутаман,
тонгги шабнам-дур,
Тола нур товланиб таратар ҳайрат.
Гулнинг юзидаги тароватли нур,
Ҳаёлдан бир зум ҳам кетма, муҳаббат.

Ўрик гулларини юзингга суртиб,
Нозик тебранишин жим кузатарсан.
Балки сен бир умр бахтингни кутиб,
Узоқ-узоқ сархуш ўйга толарсан.

Билмам, бу дунёда муҳаббат куйи
Доим тарататарми нурли таровват?
Балки сен қурарсан
ишқнинг қасрини,
Бу йўлда ҳамроҳинг
бўлсин муҳаббат.

Фароғат ХУДОЙҚУЛОВА

ЮРАГИМДА СЎЗЛАРИНГ...

Сочларимда қўлларинг изи,
Кўзларимда кўзларинг изи,
Юрагимда сўзларинг изи,
Бу — муҳаббат азобимикин?

Кечилмаган хаёлимдай ҳур,
Нигоҳларим ёнмоғини кўр,
Юрагимга тушаётган нур,
Бу — муҳаббат жавобимикин?

Севгим айри дамда тобланди,
Киприкларим намда тобланди,
Жисму руҳим ғамда тобланди,
Бу — муҳаббат савобимикин?

Ўттиз жомда май қуйди соқий,
Бўлмасин деб кўнглимнинг тоқи,
Кимдир силар сочларим оқин,
Бу — муҳаббат давомимикин?
Бу — муҳаббат азобимикин?

КАБУТАР

Ҳар тонг деразамга кабутар
келиб қўнади.

Хуш келдинг.
Юрагинг сўзлар бетоқат,
Хуш келдинг,
кўзларинг бунчалар ўтли.
Сенинг келганингдан бошим осмонда,
Сенинг келганингдан тонгларим қутлуғ.

Кўзларингга боқсам осмон яқиндай,
Замин юмшагандай бошинг силасам.
Кўнглимда бир илинж чақди чақиндай,
Шеър ёзиб ўламан, бу сўнгги қасам.

Кўзларинг ўтими кўзимга кўчди,
Бунчалар гўзалсан кўнглимга яқин.
Сени ёмонлардан асрамоқ учун
Бўйнингга кўзмунчоқ қўйийн тақиб.

Дилхун бўлганимни билиб келарсан,
Тумшуғингда мактуб илиб келарсан.
Мен учун кечалар бедор, беозор
Онамнинг соғинчин олиб келарсан.

Бир гўзал шеър ёзсам дея шайландим,
Ва қалам-қоғозни олдим, кўнглим тўқ.
Билсам асли шеърлар гулшани аро
Сенинг кўзларингдан
гўзалроқ шеър йўқ.

Хуш келдинг,
Хуш келдинг, чечаклар унган
Муҳаббат боғининг остонасига.

Тошкент.

Ойгул АСИЛБЕК ҚИЗИ

ШОИР ХАЁЛЛАРИ

Кўл. Қамиш. Ой акси.
Бир ҳовуч юлдуз.
Майсалар туш кўриб ётар ёмғирни.
Дайди хаёллари қайга кетади,
Дарахтга суяниб турган шоирнинг?

Худо. Инсон. Кўнгил. Тақдири азал...
Очилар мозийнинг қора дафтари,
О, шоир, ўйларинг бунчалар чигал,
Ёдингдан ўчади умр матлаби.

Қайдадир айни вақт қайси ошиқнинг
Ой нури тушади деразасидан.
Сизни севаман деб мактублар ёзиб,
Гўзал қиз ўтирар киприклари нам.

Лоларанг шафақлар.
Қорли чўққилар.
Олис сайёралар. Қумли барханлар.
Одам ҳаётининг қуюқ ранглари —
Кўз ёшлар, орзулар, росту ёлғонлар...

Кўл. Қамиш. Ой акси.
Бир ҳовуч юлдуз.
Майсалар туш кўриб ётар ёмғирни.
Дайди хаёллари қайга кетади
Дарахтга суяниб турган шоирнинг?

* * *

Эртак қилиб ёрдим дилимни,
Ишонмоққа эртак зўр эди.
Шеърлар ёздим, шоирлик сенинг
Кўнглинггача узун йўл эди.

Тошлар осдим қадамларимга,
Гоҳи юрдим яланг оёқли.
Азоб чекиб, ҳузуринггача
Етиб бормоқ шундай мароқли.
Тунларимни ўради тунлар,
Кунларимни кунлар ёндирди,
Бу йилларга ўзимни бердим,
Йиллар мени менга қолдирди.

Сиқилмагин, жажжи юрагим,
Оғирлигим қолмайди бир кун.
Етиб олай унинг ёнига,
Шоирлигим қолмайди бир кун.

Яқин келдим кўнглингга чоғи,
Лекин ҳамон йўлларга элман.
Мен сени то севгунча шоир,
Ундан сўнг ким бўламан, билмам...

Наманган.

Дилфуза БЎРИБОЕВА

ВАТАН

Ватан — улуғ қўшиқ, овозлар етмас,
Ҳофиз бўлмаганнинг дилида армон.
Уни мадҳ айламоқ ҳаваси кетмас,
Токи вужуд ичра талпинадир жон.

Ватан — буюк тоғдир, қояли, қорли,
Чўққидан боқмоқнинг сурури ўзга,
Унга муносиблик ҳисси виқорли,
Бу туйғу сиғмагай таърифу сўзга!

Ватан — буюк чинор, бош узра паноҳ,
Унинг бўй-бастига етиб бўлмайди,
Ватан — юракларда, буюк саждагоҳ,
Уни тавоф этмай ўтиб бўлмайди.

Агар гиёҳ бўлсам, у — зилол булоқ,
Гул эрсам, чаманим, мангу баҳорим.
Ватандан кетмасман бир лаҳза йироқ,
Ватан — кўксимдаги номусим, орим...

Эътибор НОРБЎТАЕВА

* * *

Тонгда уйғотади бир нотаниш куч,
Азон вужудимга киради оқиб.
Нимадир бошланар, тугар нимадир,
Нимадир куяди қалбимни ёқиб.
Бомдод... баҳор каби... уйғонар кўнгил,
Кўл чўза бошлайди фалакка юрак.
Меҳр ёмғирлари ювар юзимни,
Кўксимдан потирлаб учади тилак.
Қуриган жисмимдан ўсиб чиқар жон,
Айланиб қолади яшил япроққа.
Ярмимни ёнига олади осмон.
Ярмим интилади ҳамон тупроққа.
Бир кун ўз-ўзимдан бўламан озод,
Ортимдан бўзлайди бўғриққан Лаин.
Фақат мени ташлаб қўйма, Буюк Зот!
Озодликда сенга етмоғим тайин.

АЁЛСИЗ УЙ

Уйинг совуқ эди,
Уйинг жим эди.
Хўрсиниб-хўрсиниб
оларди нафас.
Қорайган уйингда аёл йўқ эди,
Хориган уйингда йўқ эди аёл.
Кийим ўзин осди кир ёқасидан,
Илгакда кўйлаклар мутлақо ғижим.
Юрагини олиб кетган уйингдан...
Юрагини бериб кетмайди ҳеч ким.
Йиғлайди пардалар осилиб,
Занг босган симларнинг қўлига.
Кетасан бу уйдан шошилиб,
Қайтасан шошилмай йўлингда.
Қадаминг қалтирар, қақрар лаб,
Сен чўчиб турасан сукутдан,
Аёлинг бу уйдан кетган кун
Файзи ҳам югурган изидан.
Чироғинг ёнмайди,
Эшикда араз.
Очсанг ёпилмайди,
Ёпсанг очилмас.
Ғуруринг хакалак отар осмонга,
Ёлғизлик ёнингдан
бир дам ажралмас.
Юзингдан ариқлар қазийди ажин,
Бошингдан ўрмалаб чиқар оқ тола,
Бу уй аёлингни соғинган ахир,
Бу юрак аёлсиз бечора.
Уйинг илиқ эди,
Уйинг шод эди,
Энтикиб-энтикиб оларди нафас...
Уйинг жуда совуқ...
Жуда ҳам хорғин...
Гўё булбулини йўқотган қафас.

Қамаши.

Ёднома

Битта соғлом шеърнинг бағрида
Қанча оғир хасталиклар бор.

ДАРЁДАН ТОМЧИЛАР

Зоҳирда шунчалар камсуқум, мулойим, хокисор эди Уллибиби. Тақдири азалда исми жисмига муносиб яратилган, деб шундай одамларга айтилса керак. Атиргул ниҳоли яна бир гул умрини яшамоқ учун қаҳратон қиш изғиринларини, қорли — қировли кунларни, илк баҳорнинг аямажизу довулларини гўзал сабот билан енгганн каби, Уллибиби ҳам

Барчани ҳайратга солиб, ёмонликни
Яхшиликка ялинтираман, —

деган орзу билан қалбида ҳаётнинг қанчадан қанча оғир дардларини кўтариб юрди. Шоирлик даъвосидан бегона... она фарзандини севгандек шеъриятга гўзал туйғулар билан боғланган эди.

Оғир хасталик дугонамизни мангулик дунёсига олиб кетганига ўн йилдан ошди. Ҳаётининг сўнгги йиллари сўнгги нафасигача ирода, эътиқод синовидан ўтди. Шоира жисму руҳига умрини бевақт хазон қилган дарди бедавонинг азобларидан кўра XX аср иккинчи ярмидаги инсоний муносабатларнинг жароҳатлари, қабоҳатлари, жамият ноқисликларига ўзини ҳам сабабкор деб ҳис этмоқ оғриқлари кўпроқ азоб берганига шеърлари кафолат.

Ўлганга куймаслар бизнинг замонда,
Йўқолган нарсага куярлар.
Дийдорга тўймаслар, тўйсалар фақат
Зиёфат ошига тўярлар.
Кўзи қиймас тўзар, ранги ўнгар деб
Саратонда янги кўйлак кийишга.
Лекин боласини кўзи қиярлар
Қоқ пешинда далаларга қўйишга.

Уллибиби 1990-йилларгача Хоразм вилоят газетасида ишлади. Жамият учун барча жабҳаларда фаолият кўрсатаётган аёлларнинг биттаси, жамоаси учун эса ҳар куни газетаси саҳифаси учун белгиланган миқдордаги сатрлардан иборат материал топшириши шарт бўлган ходим эди. Йиллар бағрини, хонадонини беш фарзанд билан тўлдирди. Энди чин аёллик, оналик саодатидан баҳраманд бўлиб яшаш унинг оддий ҳақ-ҳуқуқи эди. Лекин амалда жамият учун биринчи навбатда ишчи кучи бўлиб қолаверди. Чегара билмас оналик меҳр — муҳаббати, тушларию ҳушларида фарзандларини эркалашга, комил инсонлар қилиб тарбиялашга талпинган туйғулар уйқуга тўймаган болажонларини боғчага судраб чопишларда тўкилди, сочилди... шомдан бошланиб ярим тунгача давом этадиган уй юмушларидан толиққан жисму руҳ тонгда ўз-ўзидан хижолату қарздорлик изтироби билан уйғонаверди.

Торайиб қолгандир табиат бағри,
Кўзим тешилгудек кенглик сўрайман.
Тополмай, гарангсиб, асабийлашиб
Ўғлимга бақириб, қизимни қарғайман.

Уллибиби ўз тақдирида минг-минглаб аёлларнинг қисматини кўрди — қалб оғриқларининг илдизи — мана шунда. Қонига, руҳиятига рўзи азалда омухта этилган чин аёллик бахтини орзу қилди:

Мен учун йўқ тунги навбатчиликлар,
Уйда чўриликлар,
Ишхонада зир
Югуриб-елишлар...
Хориб келишлар...
Сокин оқиб ётган дарё эмишман,
Чапу ўнг қирғоғим — икки зар бешик.
Мендан бошланармиш боши йўқ дунё,
Мендан очилармиш дунёга эшик.

Зеро, оналар бахти фарзандлар иқболини йўргаклайди, улғайтиради. "Боламассан, бошга битган балосан", — деган дайди ўқдай ҳукмни эшитгач,

Бирдан маъюс тортади бола,
Сакраёлмас энди пахсадан.
— Ўғлим, учар қушмисан? — сўзин
Кутган эди асли онадан.

Майсалар, гуллар, дарахтлар, дарёлар каби эркин яйраб яшамоққа, дунёни безамоққа ҳақлидир. Меҳр, Муҳаббат! Унинг нафаслари сиқилганда, қанотлари қирқилганда ҳаёт томирларидан оқаётган қон шунчаки суюқликка айланиб қолади, наздимда. Ҳолбуки, келажакнинг эзгу куртаклари аёл — она қалби ҳароратини ҳис этган сайин уйғонаверади, улғаяверади.

Мен аралаш экаверибман
Буғдой, арпа, гулни, тиканни.
Сен оғринмай теравер, болам,
Бу — деҳқонмас, онанг эккани.

Шеърларини ўқиган сайин хаёлий бир манзара туяман: Уллибиби қалбининг кечмишлари Меҳр, Муҳаббатнинг очиқ даричаларидан ёғилган нурга юзини ювиб балқийди.

Севгим, мени осмон қадар юксалтдинг,
Хок этдинг, пок этдинг
тупроқдай, нурдай.
Қуллуқ, қуллар етмас юксалтганингга,
Шукр, тупроқ қадар хок этганингга.

Меҳр, Муҳаббатнинг тамбаланган эшикларини очмоқдек мушкул вазифани уддаламоққа уринади...

Мактублар йўллайман соғинчлар тўла,
Ўзим ўз номимдан ўз манзилимга,
Очаман титроқ қўл, ёшли кўз билан,
Қаролмай юраман лекин юзимга.
Мени ишғол этса шодлик лашкари,
Йўяман отингга — шарофатингга.
Қайғуга чўмиб ғам лойига ботсам,
Ўйлайман: бу — менинг касофатим-а.

Гарчанд хасталик билан узоқ олишган бўлса-да, умидсиз, дардга енгилган сатри йўқ. Чунки у бу ёруғ дунёда узоқ йиллар яйраб-яшнаб умргузаронлик қилиш орзуси билангина яшамади.

Менга даҳшатлидир орзуларимнинг
Учолмай, мен билан ерга кириши.

Уллибиби Отаева фарзандлари камолга етиб, қадди-қоматию қалби чиройли инсонлар бўлганини кўрди, шеърий китоблари чиқди. Ҳазрат Мир Алишер Навоий асарлари уммонига ғарқ бўлиб, бу бемисл баҳрдан иймон-эътиқоди сув ичганидан, фаною бақо саодатлари ҳақида сабоқ олганидан нақадар бахтли эди!

...Қўш келинлар хонадонига қадам қўйишдан аввал хоки туробини зиёрат қилишди. Ёлғизгина қиз Умидахон ҳам она бўлди. Беҳзодбекнинг қизи — катта набирага Уллибиби деб исм қўйдилар.

Мактаб парталаридан бошлаб севиб ардоқлаган, садоқатли турмуш йўлдоши Одил ака Уллибибининг "Шукрона" тўпламини тайёрлаб нашр эттирди.

Набиралар ўз оталари, амакилари Фирдавс, Беҳзодбек, Бунёдбек, Ҳаётбекнинг болалигини эслатади — уйни бошларига кўтариб шўхлик қиладилар, қатор ўтириб чизишга, ёзишга, ўқишга тушадилар. Ҳамон бу хонадонда фарзандлар, меҳмон, инсон қадри, китоблар, шеърият ва, албатта, волидаи муҳтарама хотираси азиз, эъзозли.

Аслида, Уллибиби қалбларимизда жилмайиб турибди.

Муҳтарама УЛУҒ,
республикада хизмат кўрсатган маданият ходими.

Эҳтиром

САҲРОДАГИ ГЎЗАЛ

Ҳар йили оналаримиз байрами арафасида улар шаънига арзигулик бирор оҳорли сўз қидирсам, машҳур қирғиз адиби Чингиз Айтматовнинг мана бу эътирофи ёдимга тушаверади: "Бир этак боласини куймалана-куймалана боқаётган чин меҳнаткаш ўзбек аёлининг шамоллар ялаган чеҳраси буюк санъаткор Сикейроснинг улуғвор суратларига ўхшаб кетади. Уларнинг нигоҳларига қараб туриб, қалбинг беихтиёр ифтихорга тўлади..."

Шўролар тузумининг энг оғир йилларида айтилган бу гаплар ҳамон қулоқларим остида жаранглаб тургандай.

* * *

Бу учрашувга кўп йиллар бўлди. Март ойининг бошлари бўлса ҳамки, ҳали қорлар батамом эримаган, изғиринли кунлар эди. Газета топшириғи билан Томди туманидаги чорвадор хўжаликлардан бирида бўлгандим. Директор мени Жақсилик Балиманов отарига олиб борадиган бўлди. Идорадан отаргача бўлган барханлар оралиғидаги йўлнинг бунча олислиги, изғиринлигини айтмай қўяқолай. Очқаб, устигаустак совуқ суяк-суягимдан ўтиб кета бошлади. Бир маҳал саробдай бўлиб ўтов кўринди. Истиқболимизга саҳро уқубатлари ва инжиқликларига қасдма-қасд яшаётгандай соғлом, хушчақчақ аёл чиқди; билинар-билинмас таъзим бажо келтирди ва бизни ичкарига таклиф этди. Бундай пайтда иссиқ хона ва мўъжаз дастурхондан кўра тансиқ нарса оламда бўлмаса керак! Қалин кигиз, гиламлар тўшалган, ясси деворлар ҳам рангли наматлар билан обдон безатилган, ўртада саксовул ёнарди.

Аёл директор билан тавозесиз, қисқа-қисқа гаплашар, менга ўзгача эҳтиром кўрсатарди. Улар тез гаплашганда, қозоқча каломнинг мазмун-мағзини тўласича илғаб олиш мушкул эди. Аммо шунга қарамай, аёлнинг гапидан кечаси сурувга бўри оралагани, эри акт тузиш учун ветврачни излаб кетганини фаҳмладим. Биз бўри бўғизлаган қўйларни кўрадиган бўлдик. Улар ўнга яқин эди; аксари қўзи бўлиб, кекиртагида қон қотиб қолган. Директорнинг жиғибийрон бўлиб тушунтиришидан бир ҳақиқатни фаҳмлаб, чўчиб кетганимни тан олишим керак. Аллақандай мухбир, бўри фойдали, деб ёзгани сабаб, бошқарма бундай актни қабул қилмаслигини надомат

ила гапирди. Хавотирга тушганимнинг боиси шуки, бу гапни мен ёзгандим. Ўша йили "Журналист" журналида бўрини ҳимоя қилиб: у нимжон ва касал қўйларни еб, санитарлик вазифасини бажаради, ферма мудирлари актни ўз жиғилдонлари учун тузишади, дегандим. "Акел, сул газиттинг тилшисини: мновни кўрсин, мновди" деди аёл директорга. Аёл дастурхонни гўштли таомларга тўлдириб ташлади, ўтовни иситди...

Орадан йиллар ўтган бўлса ҳамки, ўша ўктам аёл ҳақида ўйлайман. Ўзингиз тасаввур қилинг: атроф қор, бўрон, қўниқўшни йўқ. Ёлғиз ўтов, қудуқ, қўй. Бу бояқиш дард чекканда, докторга мурожаат қилолмайди, кўнгли тўсаб магазинга чиқолмайди, яқин кишисига дил тугунини очолмайди. У қўй боқади, бола тарбиялайди, нон ёпади, кир ювади, овқат пиширади, меҳмонга қарайди. Оиланинг темир интизоми шунга даъват этади уни. Совуқдан, иссиқдан, сон-саноқсиз юмушлардан, ногаҳоний бўрилардан шикоят қилиш ортиқчалигини яхши билади. Саҳро саратони ундан-да қаттол! Барханлар кўчиб, йўллар, ўтовларни босади, қуёш қовуради; қорақурт, илон соя излаб, ўзини ўтовга уради. Тошқин дарёлар, шовуллаган боғлар фақат сароб бўлиб кўринади уларга.

Оила, наслу насаб учун буларнинг барига қасдма-қасд бош кўтариб курашади у. Айтинг-айтинг, ахир, бу қаҳрамонлик эмасми?!

* * *

Ҳаётда, одамлар орасида бахтини оиласидан топган, жамият зиммасига ишониб топширган юкни шараф билан адо этаётган бундай оналар, аёллар оз эмас. Мен бугун катта ҳаёт арафасида турган бахтиёр фарзандларимиз, қизларимиз биз яшаётган мана шу дорулбақода шундай саботли, матонатли аёллар ҳам борлигини билишлари, улардан жилла бўлса-да ибрат олишлари зарур деб ҳисоблайман. Улар буюк Рафаэл ва Сикейрос яратган мадонналардан асло қолишмайди.

Ҳа, соғлом фарзандини кўтариб турган, жаҳоннинг нуфузли кўргазмаларини безаётган бу сиймолардан фақат ибрат олиш керак.

Н.РАҲМАТОВ

АЁЛГА МАКТУБ

Эпистоляр жанр эскирдими?

Хат ўқишни ҳаммамиз яхши кўрамиз, баъзида бошқаларга тегишли мактублар бўлса ҳам. Бу ҳолат, айниқса, тадқиқотчилар, тарихчилар, адабиётшунослар учун зарурат. Чунки хатлар, айниқса, машҳур шахслар ўртасидаги ёзишмалар тарих саҳифаларини жонлантиришда, фикр юритилаётган шахсга оид маълумотларни ойдинлаштиришда, тадқиқотчилар эътиборидан четда қолган айрим зарур чизгиларни тўлдиришда илмий қимматга эга. Улар фақат кўнгил ёзиш, инсоннинг ўз фикрини қоғозда ифодалаш усули бўлибгина қолмай, балки дунёнинг турфа рангларини кўра билиш, ҳис этиш имконини ҳам беради. Мактубларнинг тури кўп: ёзишмалар, хизмат юзасидан ёзилган хатлар, севишганлар мактуби, дўстона мактублар ва ҳоказо.

Жаҳондаги барча пешқадам зиёлилар хат ёзиб, хат олишган. Тарих Навоий ва Жомийнинг ўзаро ёзишмалари, Пушкин, Тургенев, Достоевский, Ойбек ва яна кўплаб машҳур шахслар ёзган хатларнинг гувоҳи бўлган. Бундай мактублар умумхалқ мулкига айланиши лозим.

Бугунги кунда техника тараққиёти, телефон, телеграф, электрон почта эпистоляр жанрни ташкил этувчи мактубларга бўлган эҳтиёжни сўндирди, кишилар бир-бирларига хат ёзишдан узоқлашди, деган фикр устунлик қилади. Бизнингча, моҳияти эмас, балки унинг кўриниши ўзгарди, холос.

Одатда, хатлар киши ҳаётлик чоғида чоп этилмайди. Лекин табиат истисноларга тўла бўлганидек, адабиётда ҳам истиснолар бўлиши мумкин. Менга танишиб чиқиш, фойдаланиш учун тақдим этилган хатларни эълон қилишга асосим бор, деб ўйлайман. Чунки бу мактублар гарчи шахсий бўлсада, уларнинг жамоатчилик эътиборига ҳавола этилиши фойдадан холи бўлмайди. Чунки хатлар дунёда муҳаббат деган ҳис боқий эканлигига яна бир бор ишонч ҳосил қилишга имкон беради. Бу мактублар муаллифларнинг аёлга дил изҳори, оиласига, болаларига муносабатини ифодалабгина қолмай, балки аёлларнинг оилада, жамиятда тутган ўрнини кўрсатади.

Мактублар мазмунидан хат эгасининг ҳаёти, фаолияти, феъл-атворига хос белгиларни топиш мумкин. Хатлар ҳамиша тарихий фактларни акс эттирувчи манба сифатида хизмат этавермайди, балки хат эгасининг кўпроқ мактуб ёзаётган дақиқалардаги ҳолатини, руҳиятини белгилайди. Мактублар кишига ҳаётий тажриба орттиришда, ҳаётда жавоб тополмаган саволларга жавоб топишида кўмаклашади.

Биз хатлар оламига саёҳатимизни атоқли олим Матёқуб Қўшжоновнинг аёли бизга лутфан тақдим этган хатдан бошламоқчимиз. Устознинг аёлига ёзган хатларини бир жилд остига жамласа, Фарҳод ва Ширин қиссасидан қолишмайдиган севги достонининг шоҳиди бўламиз. Имкониятдан фойдаланиб, таниқли олимлар — дўстларим Асқар Мусақулов ва Иброҳим Ҳаққуловнинг аёлларига ёзган мактубларини ҳам эътиборингизга ҳавола этмоқчиман. Бу икки авлод вакилларининг мактублари билан танишиб чиққач, ҳаётнинг нақадар гўзаллигини, кимгадир керакли эканлигингизни яна бир бор ҳис этиб, мамнунлик ҳиссини туясиз, деган умиддаман. Хат муаллифларининг қалбидан кечган туғёнларни ҳис этишингиз учун уларни бирон-бир ўзгартиришсиз келтираяпмиз. Мана, устоз Матёқуб Қўшжоновнинг ўтган аср 50-йиллари бошида аёлига битган мактуби:

“Салом Риммажон!

Бугун выходной куни. Кўча жуда яхши. Сенга ёзаётган хатимни тамом қилиб, кўчага чиқиб кетаман, ундан МГУга, Джуманиёз томонга бориш ниятим бор.

Кайфиятим ниҳоятда яхши, кеча, 27/II экзаменни “хорошога” топширдим. Бу жуда яхши баҳо, чунки эстетикадан шундай баҳога топшириш осон эмас. Агар мен сизга группамиз бўйича бўлган натижани айтсам, бу гапимга жонлиқ билан ишонасиз. Группамиздаги етти киши, булардан мендан бошқаси рус ўртоқлар, болалигидан адабиётни ўқиб келаётган, академиядан олдин катта лавозимларда ишлаган одамлар, кўписининг илмий асарлари ҳам бор. Шуларга қарамасдан биттаси “2”, учтаси “3”, икки киши “хорошо”, ўшандан биттаси мен, биттаси “аъло” баҳо олишди.

Бу мен учун катта муваффақият бўлди. Энди 20 мартда философиядан экзамен бор. Агар ундан ҳам омон-эсон ўтсам, демак менинг позициям жуда мустаҳкам бўлади.

Кеча экзаменни топшириб, уйга келсам столимнинг устида “Қизил Ўзбекистон” газетаси билан сизнинг хатингиз турибди. Хатингизни ўқиб чиқдим, кейин газетани кўриб чиқдим. Хатни шошиб ёзган бўлсангиз керак, кўп жойларини чуқур тушуниб тагига етолмадим. Ёки бўлмасам, менинг ўша хатларим сизни анча қийнаб қўйган бўлса керак, бу тўғрисида ўзингиз ҳам ёзгансиз. Кечирасиз, эҳтимол, мен бу гапларни шошилиброқ ёзгандирман, ҳали вақти келганича йўқдир.

Тушунолмаган жойларим шуки, бу гапларга мен хатда жавоб беролмайман дебсиз-ку, Сиз келгунингизча мен Ташаузга кетиб қолсам керак, дебсиз. Демак, ёзда учрашишимиз жуда қийин экан-да.

Мен ҳам Ташаузга боришим мумкин эди, аммо аввало бу ишга Сиз қандай қарайсиз, мен буни билмайман, орқангиздан Ташаузга боришга менинг тоқатим йўқ. Мен Ташаузни, унинг оддий халқини жуда яхши кўраман, боришга тоқатим йўқ деганимнинг сабаби, у ерда илгари мени ўзларига ўрток, деб ўзларини Ташаузнинг гули деб ҳисоблаган баъзи маҳмадона (сплетник) иғвогарларни ниҳоятда ёмон кўраман, уларни кўрсам кўнглим кўтарилади. Гап шундаки, улар мени кўролмайдилар (они завидуют, отсюда и ненавидят меня). Ташаузга бориб, ўша кишилар билан агар мабодо гаплашиб қолсангиз, улар сизга мен тўғримда романга сиғмайдиган гапларни гапириб беришади. Менинг энг яхши ўртоқларим Тошкентда. Шунинг учун мен ўйлаган эдимки, ўқишдан Сиз ҳам чарчагансиз, мен ҳам чарчаганман, шуни назарда тутиб, ёзда 12 кунларча Тошкентдаги тузук кишилар ўртасида дам олсак, кейин хоҳласангиз Қримга кетсак, деган эдим. Бу ҳақда энди, яъни Қримга кетиш тўғрисидаги сизнинг фикрингиз менга маълум.

Аҳмад ака ... тўғрисида яна гап қўзғапсиз. Аввало, бу гапни сиқавериб, жуда суви чиқиб кетди. Иккинчидан, Аҳмад ака билан бизнинг муносабатимиз жуда яхши, бир-биримизга умримизда зарар ҳам бермаганмиз, бермаймиз ҳам. У жуда оққўнгил одам. Сиз тўғрингизда у билан биз гаплашганмиз, бироқ мен уни “сен ўша гапни Риммажонга гапиргин”, деб вакил қилганим йўқ эди. У ўша оққўнгиллигидан, иккинчидан, мастлигидан ўша гапни гапирган.

Нега ўша кеча у гапни ўзим сизга гапирмадим? Бу гапга нисбатан мен учун орамиздаги суҳбат қимматлироқ эди. Агар мен бу масалани кўндаланг қилиб гапирсам, суҳбатимиз ўша гап билан тамом бўлар эди-да, баъзи беўнғайликлар бўлар эди. Бу суҳбат охирги бўлар эди. Сиз менинг ички ҳиссиётимни ва мен сизнинг ички ҳиссиётингизни яхши сезолмаган бўлар эдик.

Ойман Ташаузга бориб гапирган бўлса, гапиргандир. Бундай гаплар Ташаузнинг ҳар бир аблаҳининг қўлидан келади. Унинг ҳам негизи ўша — кўролмаслик.

“Юрак” тўғрисидаги гапни яхши тушунмабсиз. Гап менда кўнгил борми, йўқми эканлигида эмас, гап менинг кўнглим, юрагим сизга лойиқми, йўқми, шу тўғрида эди. Албатта, уни сиз ўзингиз билиб олишингиз керак. Мен сизни саводли қиз эканлигингиз тўғрисида сиздан сўраб билаётганим йўқ. Мен сизга, сиз тўғрингизда пайдо бўлган фикрни ...

Кўнгиллик ўртоқларим йўқ деганингизга ишонмайман. Бу ҳақда яна бошқа ёзаман.

Экзаменларни муваффақиятли топширганингизни билиб, жуда хурсанд бўлдим. Жуда катта муваффақият.

Гапим тамом, иккита расм юборинг.

28 февраль, 1953 йил.

Айтган нарсаларингизни, албатта, олиб юбораман, яъни экзамендан кейин”.

Устоз Матёқуб Қўшжоновнинг Римма опага йўллаган бу хатини ўқиб, унинг фикрлаш тарзидан ҳаётда тутган позицияси мустаҳкамлигига иқрор бўламиз.

Олимнинг севги бобида ҳам позициялари мустаҳкамлиги мактуб сатрларидан аниқ сезилиб турибди. Иш ва ўқишни юқори ўринга қўядиган Матёқуб Қўшжонов учун оила, муҳаббат муаммолари ҳам ғоят муҳим бўлганини ушбу хатдан илғаш қийин эмас. Бир деталга эътибор беринг: кўчадан кирган устоз стол устида “Қизил Ўзбекистон” газетаси ва Римма опадан келган мактубни кўради. Иккаласи ҳам юртидан мужда. Домла аввал мактубни ўқиб, сўнг газетани қўлга олади. Бу уларнинг муҳаббати, соғинчидан далолатдир.

Хатдан устоз характерига хос чизгилар: ўзини босиб олган йигит эканлиги, ҳиссиётга берилмасдан, ақл билан иш тутишини ҳам пайқаш мумкин. Устоз вақтни жуда қадрларди. Бизга ҳамиша: кунига бир бетдан ёзсанглар бир йилда 360 бет бўлади, бу битта китоб дегани, дер эди. Мактубда Римма опага: “бизнинг ўртамиздаги суҳбат қимматлироқ эди”, деб ёзганидан ҳам устознинг суҳбатда иккинчи даражали, кераксиз мавзулар ўрин олишини истамаганини, бекорчи гапларга вақтни кетказмасликка урингани билиниб турибди.

Устознинг қалбидаги севги тафтини биргина Римма опа исмига “жон” сўзини қўшиб айтишидан ҳам билса бўлади. Бу сўзда хат муаллифининг қалб ҳарорати яққол сезилиб турибди.

Навбатдаги хат муаллифи фольклоршунос олим Асқар Мусақулов.

“Саломнома!

Ассалом Сожидахон! Соғлиқларингиз, ишларингиз қандай? Акам, опам, катта отам, энамлар ва чечамлар, чурвақа-ю қурвақалар соғ-саломат юришибдими? Мукри томонда нима гаплар? Номма-ном айтишга зерикканим учун ҳаммангизга общий салом.

Жонгинам, мана ўз сўзимга вафо айлаб, сизга мактуб иншо этмакдаман. Бобир Мирзо айтган экан!

Кимки вафо қилса, вафо топқусидир,
Кимки жафо қилса, жафо топқусидир.

Яхши киши кўрмагай ёмонлик ҳаргиз,
Кимки ёмон бўлса жазо топқусидир.

Шу каби мен ҳам жафо чекишдан безордирманким, янгилик бўлмаса-да, олди-қочди, ўпди-тишлади гаплардан иборат хат ёзадурман. Жонгинам, мендан аҳвол сўрасангиз жуда яхшидурман. Ўтган сафарги хатингизни олиб кўнглим жичча ғаш. Негаки, сизни биламан-да. Бўлар-бўлмасга куйинаверасиз. Хатларим етиб борган бўлса, хат ёзмаяпсиз, деган гапингизни қайтариб олинг ва беҳудага кўнглингизни ғаш қилаверманг.

Жонгинам, сизга атаб бу сафар Бобир Мирзонинг шу ғазалини ёзиб юборяпманки, у менинг қанчалик сизни соғинганимни ифодаласин.

Хазон япроқ янглиғ гул юзинг
ҳажрида сарғардим,
Кўриб раҳм айлагил, эй лоларух
бу чеҳраи зардим.

Сен эй гул, қўймадинг саркашлигингни
сарвдек ҳаргиз,
Аёғингга тушиб барги хазондек
мунча ёлбордим.

Жонгинам, яна нималарни ҳам ёзардим. Шу кунларда, ростини айтсам, жуда чарчаб юрибман. Суткасига атиги 3-4 соат ухласа ким ҳам чарчамайди, дерсиз. Биз бир ҳафта постда турамиз. Бир аҳмоқ командир шу ҳафта бизга бошлиқ. Ҳеч кимга уйқу бермайди. Ёшлар ҳатто йиғлаш даражасига бориб етди. Камина эса сабот, матонат кўрсатмоқда. Жонгинам, бу гапларни нолиш, деб билманг. Асло, мен хафа бўламан. Янгилик бўлмаганидан борига барака, деб ёзаяпман.

Сожидахон, келгуси сафар сизга “Шоир, унинг кампири ва тилла қурвақа” деган поэмани тугатиб юборсам керак. Бу поэма каллаварам, кўп девона чол, ўқишни орзу қилган унинг кампири ва тилла қурвақа ҳақида ҳикоя қилади.

Жонгинам, хатим узунроқ бўлиши учун шундай қилсак: Сиз савол берсангиз, мен жавоб айласам. Масалан, бу янглиғ:

Деди: Недир сизга оламда пеша?
Дедим: Сени ишқинг ҳамиша.

Бу, албатта, ҳазил. Аммо, кўпроқ саволли хат ёзсангиз, мен тўтидай жавоб хатларимда бир гапни такрорлайвермас эдим. Шу билан ҳозирча хайр. Жонгинам, кампиргинам. Сизни ўпиб қолувчи Асқарингиз.”

Асқар Мусақулов бу хатни ёзганида 25 ёшда эди. Хат матнидан унинг характерига хос ҳазил-мутойибага мойиллигини, оиласидан узоқда, кунлари бир хил ва зерикарли ўтаётганини англаш осон. Қалбидаги гапларини севикли аёлига етказишда, фикрини ёркинроқ ифодалашда Алишер Навоий, Бобир Мирзога мурожаат этгани унинг ўзбек халқ оғзаки ижоди билан бир қаторда классик адабиётимизни ҳам яхши билишидан, гапларини тасдиқлаш учун улуғ адибларимиздан мисоллар келтиришни одат қилганидан далолат беради.

Таниқли олим Иброҳим Ҳаққуловнинг турмуш ўртоғига ёзган мактубларидан унинг фақат аёлига муносабати эмас, балки адабиётга муносабати, баҳоси, ишлаш тарзи, ижод лабораториясидан воқиф бўламиз. Унинг мактублари ўзига хослиги билан ажралиб туради, биронта мактубида хотинига нисбатан айтилган мурожаат қайтарилмайди. Хатлари қуйидаги сўзлар билан бошланади: “Салом, менинг жоним”, “Менинг соғинчим”, “Жону жаҳоним”, “Салом ўртоқ”, “Хотинга хат” ва ҳоказо. Иброҳимнинг мактубларидаги яна бир ўзига хос хусусият шуки, у ҳар бир хатига сарлавҳа қўяди ва бу мактубнинг мазмунини билдиради. Масалан, *“Хабарнома”, “Мактуб-мулоқот”, “Арзнома”, “Истакнома”, “Қайднома”, “Ҳолнома”, “Асрорнома”, “Табрикнома”, “Арзи ҳол”, “Дилу нохуш, номаю хуш”, “Соғинч сўз”, “Фироқнома”* каби. Мактублардаги эпиграфлар ҳам ўзига хос: *“Дарёлар ирмоққа дўнар, сен бўлмасанг ёнимда”, “Ҳам сабру қарору тоқатим йўқ, Доғи киши ила улфатим йўқ”, “Жаҳонда гарчи юз минг фитналар бор, Фироқингдек, вале, айни бир бало йўқ”*. Қизиғи, мактубда келтирилган эпиграфларни ўргансангиз, (келтирилган эпиграфларнинг аксариятида муаллифлари қайд этилмаган), уларда Иброҳимнинг қалбини ўртаган дард ўзидан белги бериб турганига ишонасиз. Унинг қуйида биз келтирган хатидан ҳаётдаги концепциясини билиб олса бўлади.

“Хабарнома

Менинг ҳолим кундан кун ёмон.
Зор бағримни заҳарлар илон...

Миразизий

Салом, менинг жоним!

Аҳволинг, соғлиғинг қандоқ? Хат ёзмаганинг менга ёқди. Қулни хаёл ўлдирар тарзда иш кўрмаган бўлсанг бўлди. Мен китоб ўқиш, фақат китоб варақлаш билан бандман. Варақлаш бор, валақлаш йўқ. Қандай яхши. Қани энди, доимий мана шундоқ, хотиржамликда яшаб, ишлаб ўтсанг.

Менга луғат беришди (ўз-ўзимга), чет тилини ўрганаётирман. Насиб этса, ўрганишни давом эттираман.

Яхши-яхши тушлар кўраяпман. Баъзилари фавқулодда ғаройиб. Умуман туш — яхши дунё. Эркин дунё.

Сен қимматли вақтингни сарфлаб хат ёзиб ўтирма. Мен кетгунимча, барибир, етиб келмайди.

Кўришгунча хайр. Сенинг бечора Иброҳиминг.

4.04.81.”

Мактуб мазмунидан Иброҳимнинг ҳаётдаги концепцияси валақлаш эмас, китоб варақлаш экани англашилади. Мактубдаги туш кўриш билан боғлиқ сатрларга эътибор берсангиз, Иброҳимнинг орзу оламидан: балиқ бўлиб сузиш, қуш бўлиб учиш, акс-садо бериб ҳайқириш, бутун оламни, табиатни қучоғига сиғдириб севиш истагидан воқиф бўласиз.

Биз икки авлод вакили — устоз Матёқуб Қўшжонов, Асқар Мусақулов ва Иброҳим Ҳаққулнинг мактубларини шарҳлашга уриндик. Уларнинг қарашларида, позицияларида хилма-хиллик бўлиши мумкин. Лекин уларнинг қарашлари бир нарсада — севги, аёлларга меҳр-муҳаббат, муносабатда муштарак.

Ҳозир кўпчилик хат ёзишда алоқа воситаси — почтадан деярли фойдаланмайди, бармоғини букиб хат етиб келадиган кунни санамайди, йўл пойлаб ҳаловатини йўқотмайди. E-mail — электрон почтадан фойдаланади. Хатни ёзиб, компютер тугмачасини босса бўлгани, хат шу ондаёқ эгасига етиб боради. Бу мўъжиза кишиларга қанчалик қулайлик туғдиргани сир эмас. У инсонни кутиш азобидан халос этди. Лекин наҳот электрон почта ҳаётимизга кириб келиши билан кишилар ўртасидаги ёзишмалар барҳам топса, наҳот эпистоляр жанрнинг вақти ўтган бўлса, деган савол туғилади. Бунга аниқлик киритиш мақсадида бир танишимга мурожаат қилдим. Унинг ўғли Ҳарвард университетида ўқийди. Ўғли онасига ҳар ҳафтанинг шанба куни хат ёзиб юборади. Хат икки ҳафтада онанинг қўлига етиб келади. Она кун санайди, хат ташувчидан хат келдими, деб суриштиради, хат келадиган куни уйдан кўчага чиқмайди, кутади.

Танишимнинг электрон почтадан фойдаланиш имконияти бор, лекин фойдаланмайди. Сабабини сўрадим. Электрон почта орқали юборилган хатдан ўғлимнинг ҳиди келмайди, дейди она. “Қўлда ёзиб юборган хатини олганимда мен сиёҳ рангидан, қайси ручкадан фойдаланганидан, ҳатто хатни конвертга қандай, икки ё тўрт буклаб солганидан унинг ҳолатини ҳис қиламан. Ёзувига қараб — хотиржам ё шошиб ёзганми, соғми, бетобми — буни ҳам билиб оламан”, деди яна она.

Бу суҳбатдан сўнг мен эпистоляр жанрнинг вақти ўтмаганига ишонч ҳосил қилдим. Хат ёзишнинг қулай томонлари кўп. Киши қалбининг тўрида яширинган энг нозик туйғуларни қоғозга тўкиб солиш оғзаки айтишдан кўра баъзан осонроқ кечади ва қалбга тезроқ йўл топади. Нима бўлганда ҳам хат ёзинг. Қўлингиз билан ёзган мактубнинг қадри, ҳарорати бошқача бўлади.

Раъно ИБРОҲИМОВА,
филология фанлари доктори

СЎЗ САДАФЛАРИ ШОДАСИ

Тақриз

Бадиий сўз муаммолари илк ўрта асрларданоқ Шарқ муаллифлари эътиборини тортиб келган. Халқлар ўртасидаги маданий алоқалар поэтика соҳасига доир тушунчаларнинг араб, форс ва туркий халқлар адабиётларида муштарак тараққиётига сабаб бўлди. Шунинг натижасида бу халқлар адабиётшунослигида ягона поэтик терминология пайдо бўлиб, унинг назарий ўрганилиши ҳам адабий алоқалар заминида равнақ топди ва юксалди.

Поэтика соҳасида араб, форс ва туркий халқлар адабиётшунослигида мавжуд бўлган қимматли манбалар уларнинг бу халқлар бири иккинчисининг илмий, адабий тажрибасидан фойдаланиб, назарий қарашларни ривожлантириб дунёга келтирилганлигидан гувоҳлик беради. Бу асарларда бадиий фикрнинг ифодаланиш имкониятлари, нутқдаги бадиий воситалар мавқеи ҳақида баҳс юритилган, уларнинг ўзига муносиб номлари қайд этилиб, тасниф қилинган. Закий шеършунос аллома Мақсуд Шайхзода ўзининг бир қанча мақолаларида шеърий санъатларни, уларнинг хусусиятлари, истилоҳ ва таърифлари, шу билан боғлиқ жуда кўп масалаларни алоҳида мавзу сифатида ўрганиш лозимлигини таъкидлаб айтганди: “Таассуф билан айтишга тўғри келадики, классик поэтикани текшириш ва ўзлаштириш ишлари, хусусан, бу поэтика андозалари билан буюк шоирларимиз ижодини ўлчаш ва таҳлил қилиш масалалари совет адабиётшунослигида жуда кам ишланган соҳалардандир”. Устоз мутафаккир белгилаб кетган ана шу соҳада кейинги йиллари бир қанча қимматли тадқиқотлар яратилган бўлса-да, яқинда “Зарқалам” нашриётида чоп этилган адабиётшунос олим Ёқубжон Исҳоқовнинг “Сўз санъати сўзлиги” (2006) деб номланган китоби таҳлил доираси ва илмий кузатув услуби, толиби илмлар учун қулайлиги ва енгиллиги жиҳатидан алоҳида аҳамият касб этади. (Китобга профессор Ҳ.Болтабоев муҳаррирлик қилган ва сўзбоши ёзган.)

Китобнинг каттагина муқаддимасида бадиий адабиётнинг, хусусан, Шарқ поэтикасининг тарихи тараққиёти, ўрганилиши жараёнлари изчил ёритилган. Шундан сўнг алифбо тартибида бадиий санъат воситаларининг асардаги вазифаси ва ўзига хослигини ёритиб берувчи бир туркум мақолалар жойлаштирилган.

Олим ушбу китобида муайян муаллиф ижоди доирасида (Навоий лирикасида) бадиий санъатларнинг асар матни сарҳадларидаги вазифаси хусусиятларини назарда тутган ҳолда, шартли равишда ўн гуруҳга бўлиб ўрганади. Бадиий санъатларнинг моҳият жиҳатидан ва услубий хусусиятларига кўра, шеърий матндаги фаолияти, унга боғлиқ характери юзасидан амалга оширилган бундай таснифот ўрта аср муаллифлари ва шу соҳада қалам тебратган бошқа олимлар асарларида ҳам кўзга ташланмайди.

Ё.Исҳоқов ўзининг йирик тадқиқотларидан бири “Навоий поэтикаси” асарида таъкидлаганидек, “ҳар бир поэтик детал ёки образ муайян адабий оқим ёхуд индивидуал поэтик услуб доирасида ўзининг хилма-хил функционал имкониятларини намойиш этиши мумкин” эканлигини бу асарда кўрсатиб берди ва, шу тариқа, бадиий санъат қонуниятлари тараққийси учун хизмат қилувчи яна бир янги, ўзига хос изланишлар йўналишига асос солди.

Олим бу мавзуга биринчилардан бўлиб ўтган асрнинг 70-йилларида мурожаат этган эди. Навоий поэтикасининг асосий хусусиятлари, ундаги образлар системаси, бадиий тасвир усуллари, лирик жанрлар ривожига таллуқли изчил тадқиқотлар унинг “Алишер Навоийнинг илк лирикаси” (1965), “Навоий поэтикаси” (1983) каби монографиялари ва мақолаларида амалга оширилди. У ўзбек лирик поэзиясининг жанр жиҳатидан бойиб, мукаммал ҳолга келишида Навоий ғазалиётининг ўрни ва таъсири масаласи, шоир поэтикасининг ички специфик қонуниятлари, услубининг ўзига хослигини таъминловчи асосий омиллар ҳақида қимматли фикрлар баён этди.

“Сўз санъати сўзлиги”да муаллиф янги нуқтаи назар билан ўзбек поэзиясида ўзининг муайян анъаналарига эга бўлган лирик жанрларнинг Навоий лирикасида янгича ривожини ва туркий адабиётда пайдо бўлмаган ёки қатъий қонуниятга эга бўлмаган баъзи жанрларнинг шоир ғазалиётидаги янги ҳаётини кузатади. Шоир бадиий тасвир поэтикаси учун хос бўлган етакчи ғоявий-эстетик принцип китобнинг “Мусарраъ”, “Радиф”, “Радд ул-матлаъ”, “Радд ул-қофия”, , “Тадриж”, “Тазод”, “Талмеҳ”, “Тамсил”, “Тарсеъ”, “Ташобиҳ ул-атроф” ва бошқа фиқраларида Шарқ поэтикасининг анъанавий қонуниятлари ўзанида очилади ва бу ҳам асарнинг муҳим илмий қимматини белгилайди. Жумладан, олим Навоийнинг лирик жанрлар тараққиёти тарихидаги хизматлари ҳақида мантиқий хулосаларни баён қилар экан, шундай ёзади: “Бу санат (ружўъ — **Д. С.**) Навоийгача бўлган ўзбек шеърияти учун деярли характерли хусусият эмас. Унинг юзага келиши ва тараққий этиши бевосита Навоий шеърияти билан боғлиқ бўлиб, шоирнинг лирик шеърларида, достонларида ружўъ санъатининг турли услубда қўлланган юзлаб намуналарини кўриш мумкин”. Тарсеъ санъатини таҳлил қилар экан, Навоийнинг бу санъатга ҳам катта эътибор берганлигини таъкидлайди: “У тарсеънинг хусусиятини (қасида ёки ғазалда фақат матлаъдагина ишлатиш мумкин) изоҳлар экан, Салмон қасидасида тарсеъ билан ёзилган байтнинг нуқсонини ҳам кўрсатиб беради ва ўзининг шу санъат соҳасидаги маҳоратини намойиш этади (Навоийга қадар араб, форс ва туркий шеъриятда ҳеч ким битта рубоийни тўлиқ тарсеъ билан ёзмаган)”.

Яна бир мисол: “Навоий фахриянинг имкониятларини янада кенгайтириб, унинг моҳиятини бойитган.

Фахрия Навоий ижодиётида фаол бадиий усул даражасига кўтарилган”.

Бадиий санъат турларининг Шарқ анъанавий поэтик услуби ривожига таъсири, шеъриятда реалистик принципнинг кучайишига туртки бўлган усуллар хусусида ҳам китобда қизиқарли маълумотлар бор.

“Сўз санъати сўзлиги”нинг янги услубий фазилати унинг муқаддимаси ва хотимасида кўринади. Китоб муқаддимаси асарга мухтасар йўлланма эмас, хотима ҳам асар мазмуни юзасидан баён этилган мухтасар хулоса эмас. “Муқаддима” Навоийнинг дебочалари услубида ёзилган, поэтиканинг илмий асосларини балоғат билан (яъни, чуқур, аниқ ва лўнда) ёритиб берувчи махсус тадқиқот. “Хотима”да ҳам Навоийнинг етук услубшунос сифатидаги қарашлари таҳлил қилинар экан, муаллиф шоир поэтик услубининг туркий шеърият равнақи жараёнида туркона услуб анъаналарини ўзига хос йўсинда бойитиш ва такмилга етказиш учун хизмат этганлигини кўрсатиб беради. Олим Навоий шеърияти мисолида бадиий санъатларни қўллашнинг турли-туман воситалари, композицион янгиликлар ва адабий таъсир масалалари юзасидан назарий хулосалар чиқаришга имкон топади.

Аммо асардаги бир асосий, концептуал хулоса алоҳида эътиборни талаб қилади. Бинобарин, бу асарни юзага келтиришдан мурод ҳам шу илмий хулосада ифода топган бўлиши мумкин. Ёқубжон Исҳоқов Шарқ анъанавий поэтикасидаги поэтик услублар таснифоти қаторига ҳақли равишда тан олинилиши лозим бўлган “олий ёки навоиёна услуб” тушунчасини киритади. Муҳтарам олимнинг “бу услуб поэзия тарихида мутлақо янги ҳодиса бўлиб, олим, мутафаккир, гениал адиб ва улкан шахс ижодий тафаккури маҳсули бўлмиш бу услубни ОЛИЙ УСЛУБ (таъкид муаллифники) деб аташ ўринли бўлади” деган фикрлари ҳозирги давр шарқшунослиги ва адабиётшунослиги учун янги йўналиш беради. Бу илмий асосланган ғоявий қараш нуқтаи назаридан “Сўзлик” адабиётшунослигимиз доирасидан анча кенг бўлган илмий доираларни қамраб олиши шубҳасиздир. Бу эса, заҳматкаш олимнинг йирик адабиёт назариётчиси сифатидаги ўткир илмий мушоҳада ва тафаккур эгаси эканлигига далилдир.

Китобдан ўрин олган “Сажъ”, “Сажъ ва қофия”, “Тажнис”, “Тахаллус” каби адабиётшунос олим Баҳодир Саримсоқов қаламига мансуб фиқралар асар яхлитлиги учун хизмат қилиши билан бирга, услубий муштараклик ҳам касб этади. “Сўзлик”нинг ўқувчи учун ғоят қизиқарли бўлган яна бир хусусияти эътиборга лойиқ. Ўқувчи ўрта аср романтик шеъриятида қўлланган санъатларнинг ҳозирги давр поэзиясидаги ҳаётини ўзига замондош бўлган шоирлар (хусусан, Э.Воҳидов) ижодидан олинган намуналар мисолида кузатиши мумкин. Хуллас, китобга сўзбоши ёзган олимнинг “Сўз санъати сўзлиги” муборак бўлсин!” деган эътирофига биз ҳам сидқидилдан ҳамовоз бўламиз.

Дилором САЛОҲИЙ

Самарқанд.

Минг бир ҳикмат

Сидқий ХОНДАЙЛИҚИЙ

ҚОБИЛ КИШИНИ ТАРБИЯТ ҚИЛҒИЛ...

Ҳақ таоло уч фирқани дўст тутқай ва уч фирқани дўстроқ тутқай: порсо ва обидни дўст тутқай, порсо йигитни дўстроқ тутқай; жувонмардни дўст тутқай, жувонмард фақирни дўстроқ тутқай; тавозеъ қилғувчини дўст тутқай, тавозеъ қилғувчи иззат эгаларини дўстроқ тутқай.

* * *

Ҳақ таоло уч фирқани душман ва уч фирқани душманроқ тутқай: фосиқни душман тутқай, фосиқ олимни душманроқ тутқай; бахилни душман тутқай, бахил бойни душманроқ тутқай; мутакаббирни душман тутқай, камбағал мутакаббирни душманроқ тутқай.

* * *

Дўстлиқ улдирки, сенга инъом қилғай. Дўстликдин ошуқча иш будурки, санга инъом қилмағай ва ўз ҳақингни ўзунгга қўйғай.

* * *

Содиқ дўст улдурки, қачонки санинг айбингдин огоҳ бўлса, ани изҳорига саъй қилғай. Агар сирорингдин огоҳ бўлса, ёшурғай. Санинг тўғрингда эҳсон қилса, дилида тутмағай ва сандин анга бирор фойда етса, фаромуш қилмағай ва сандин бирор хато ва норасолиқни фаҳм қилса, юз ўгурмағай ва узр айтсанг, қабул қилғай.

* * *

Ҳар дўстки дунёлиқ ғарази бирла дўст бўлур бўлса, оз нимарса сабаби бирла душман бўлур ва ҳар дўстки рост дўст — ул дунёлиқ важҳи бирла айрилмағай. Ва шижоат аҳлини жанг майдонида синаса бўлур ва диёнат арбобини муомала бирла озмойиш этса мумкиндур. Ва хотун бирла фарзандларнинг меҳру вафосини қашшоқлиқ ва камбағал чоғида имтиҳон қилса бўлур. Ва дўстларнинг ҳақиқатини мусибат кунларида билса бўлур.

* * *

Ҳушёр киши ул эрурки, агар оламни ҳаммаси ани хусуматиға турсалар, анинг ҳеч ким бирла хусумати бўлмағай...

* * *

Уч нимарсага уч нимарсадин чора йўқдур: подшоҳқа сиёсат лозимдур, вазирға омонатдорлиқ лозимдур, фуқароға итоат ва фармонбардорлиқ лозимдур.

* * *

Уч нимарсанинг бақоси бўлмағай: баҳс ва жадалсиз илм, ва тижоратсиз мол, ва сиёсатсиз мулк.

* * *

Офият, яъни саломатлик уч қисмдур: офияти тан ва офияти мол ва офияти дин. Танниң офияти кам емоқда ва кам жимоъ этмоқда эрур ва молнинг офияти адои закот этмоқ ва ҳожат элини(нг) сийламоқда бўлур ва диннинг офияти нафснинг ҳавосидин қочмоқ ва кўнгулни кина бирла ҳасаддин пок этмоқда эрур.

* * *

Тўрт нимарса нодонлик далили турур: бири ўзидин донороқ била жанжал қилишмоқ, иккинчиси синамаған кишига ишонмоқ, учунчи хотунлар макридин эмин бўлмоқ саъйи, тўртинчиси ёш болалар бирла ўлтурушмоқ.

* * *

Қобил кишини тарбият қилғил ва ноқобилни тарбият қилмағилки, қобилиятликни тарбият қилмасдан ноқобил кишини тарбият қилмоқ зулм турур.

Баҳор нафаси уфураётган қуёшли кунларда осмон тип-тиниқ, тоғлар эса кумушранг тусда жуда яқиндан ялтираб, бизни ўз бағрига чорлайверади. Асрларни қаритган бу улуғвор тоғлар ўтмишимизнинг минг йиллик тарихига тилсиз гувоҳ ҳамда табиат тамойилига кўра шамолу-бўронлардан бизни ўз боласидек асрайди. Шунинг учун ҳам бир умр тоғлар бағрига талпиниб яшасак керак.

Халқимизнинг севимли кино актёри, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Мурод Ражабовнинг кўп йиллик ижодини ҳам қоялари бағрига чорлайверадиган виқорли тоғларга ўхшатсак муболаға бўлмас. Неча ўн йиллардан буён актёр ижоди томошабинларни ўзига жалб этиб келади.

Мурод Ражабов кино ва театр санъатида турли жанрдаги ўнлаб фильмларда бир-бирини такрорламаган образлар яратиб улгурган бўлсада, ҳамон изланишда. Зеро, Мурод ака иштирок этган "Темир хотин", "Кичкина табиб", "Ажойиб хаёлпарастлар", "Еттинчи жин" каби фильмларни мириқиб томоша қилмаган одам бўлмаса керак.

— Болалигимдан санъатни жуда яхши кўрардим, — дейди актёр биз билан суҳбатда. — Машҳур композитор Иброҳим Ҳамроев отамнинг яқин дўсти эди. Иброҳим акага ҳавас қилибми, билмадим, мусиқага жуда қизиқиб қолгандим. Буни кўрган Иброҳим ака отамга: "Шу ўғлинг композитор бўлади", дердилар ҳазиллашиб. Яна расм чизиш жони дилим эди. Хуллас, Тошкент театр ва рассомлик санъати институтига ўқишга кирдим. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Раҳим Сайфуддинов ва Арсен Исмоиловлардан сабоқ олдим. Биринчи курсдаёқ театрда ишлай бошлаганман. Икки йил Ёш томошабинлар театрида, бир йил Қўқон театрида ишладим. 1968 йили ҳозирги Аброр Ҳидоятов номидаги театр ташкил этилди. Тўғон Режаметов, Максим Каримов, Ширин Азизова (Оллоҳ раҳматига олган бўлсин), Азиза Бегматова каби бир гуруҳ ёшлар театр очилган кундан ҳамжиҳат ва ҳамнафас ижод бошлаганмиз. Шу театр саҳнасида устозим, режиссёр ва педагог Эргаш Масафоевдан кўп нарса ўргандим.

Биласизми, актёрнинг келажакдаги ижодий парвози унинг биринчи устози ва режиссёрига боғлиқ. Эргаш ака бизнинг касбимизни, санъатни ҳурмат қилишга, театрни севишга ўргатган.

— Устозингизни эслаяпсиз. Эргаш Масафоев қандай инсон эди? Режиссёр сифатида фақат ҳукмини ўтказганми ёки актёрлар билан ҳам фикрлашганми? У актёрларга саҳнада эркинлик берармиди?

— Эргаш ака ўз сўзи, фикри, услуби ва йўналишига эга авангард режиссёр эди. Ҳар бир саҳна асарида бир-бирига ўхшамаган янгилик ўйлаб топарди. Унинг нияти ижро санъатида ҳамиша янгилик яратиш эди. Эргаш ака кучли режиссёр бўлгани учун ҳам биз унинг йўли ва услубларини тўғрилигига ишонардик. Қийналсак ҳам, баъзи бир вазифаларни тушунмасак ҳам, Устознинг топшириғини сўзсиз бажарардик.

Саҳнада актёрнинг эркинлиги масаласига келсак. Режиссёр билан актёрнинг ҳамкорлиги спектакл томошабин эътиборига ҳавола этилгунга қадар давом этади. Лекин у ёки актёрнинг ўзига боғлиқ. Пиесанинг эгаси драматург, мусиқа муаллифи бастакор бўлганидек, спектаклнинг муаллифи режиссёрдир. Биз буни тан олиб, биринчи ўринда режиссёрнинг айтганини бажаришимиз керак. Режиссёр спектаклнинг асосий мақсади ва вазифасини аниқлайди ҳамда талқин этади. Қисқа қилиб айтганда, режиссёр пиесадан қандай спектакл дунёга келишини аниқ кўра билади. Профессионал актёр, албатта, режиссёрга қулоқ солиши ва ўзидан қўшадиган бўлса ҳам барибир режиссёр фикрига ёндашган ҳолда ишлаши керак, деб ўйлайман. Энди, кўнгил нималарни хоҳлайди дейсиз, ҳар бир актёр саҳнада хоҳлаган ишини қилаверса... билмадим, оқибати нима бўлади.

— Мурод ака, кино соҳасига ўтганингизга анча вақт бўлиб қолди. Лекин театрдан узилиб қолмаган бўлсангиз керак. Театрларнинг янги премераларига тушиб турасизми? Умуман, саҳналаримизда қўйилаётган спектаклардан, актёрлар ижросидан кўнглингиз тўладими?

— Албатта, театрларга бориб, спектаклларни томоша қилиб тураман. Бугун

Мурод РАЖАБОВ:

ТЕАТР — ЖОНЛИ ИЖОДХОНА

мени кўпчилик театрларимизда қўйилаётган спектаклларнинг жанри ва услуби қониқтирмаяпти. Биринчидан, ҳозирги қўйилаётган спектаклларнинг мақсади ноаниқ. Қайси услубда саҳна-

лаштирилгани тушунарсиз. Айтайлик, уста бир буюм яратмоқчи. Стулми ёки хонтахтами яратмоқчи бўлса ёғочни олиб бир-бирига шунчаки қоқиб ташламайди-ку! Баъзи спектаклларнинг услуби уёқда турсин, жанри ҳам аниқ эмас. Саҳнада бир актёр бошқа жанрда, иккинчиси бошқа жанрда рол ижро этади. Қоришиб кетган. Театрда ҳам, кинода ҳам услубга эътибор берилмаса, ижодий жараён бузилиб кетади. Комедиями, трагедиями, романтик асар бўладими — ҳаммаси ўз йўналишида бўлиши лозим.

Образ — режиссёр тилида бадиий талқин дейилади. Ана шу образ талқинида бадиийлик йўқолиб кетяпти. Тўғри, Миллий Академик театрнинг баъзи спектаклларини, Усмон Азим асарларини, Вали Умаровнинг режиссёрлик ишларини, Эркин Комиловнинг ролларини кўрдим. Айтганимдек, бир-икки спектаклларда ўша ижодий мезон бор. Лекин, умумий жараён бу борада, назаримда, оқсаяпти.

— Боя айтганимиздек, бугун сиз таниқли кино актёрисиз. Болалигимизда яратилган "Ажойиб хаёлпарастлар", "Севишганлар", "Ўткан кунлар", ''Мафтунингман'' каби филмларни ҳам, сиз қатнашган дастлабки ленталарни ҳам ҳаяжон ва ҳайрат билан кўрамиз. Нима учундир сўнгги йилларда яратилаётган кино асарлар у қадар ёдда қолмайди. Айниқса, хусусий студияларда суратга олинаётган филмларда ясамалик, кўзбўямачилик, сохталик асар мазмунида ҳам, ижрода ҳам билиниб туради. Сизнинг бу борадаги фикрларингизни билмоқчи эдик.

— Бугун хусусий киностудияларга кенг йўл очилди. Бозор иқтисоди шароитида шундай бўлиши ҳам керак. Хусусий киностудияларнинг мақсади биринчи ўринда пул ишлаш, даромад орттириш. Янаям аниқроқ айтадиган бўлсак, фильмга сарф қилинган харажатни икки баробар қилиб қайтариб олиш.

Очиғини айтганда, профессионал режиссёр томошабин оқиб келадиган, буюртма мавзудаги фильмни олишга рози бўлмайди. Негаки, енгил-елпи мавзуда кино олиш унга маъқул келмайди. Албатта, қийналмай қабул қилинадиган енгил-елпи, саёз фильмларни кўриб, ҳордиқ чиқариш осон. Бадиийлик нуқтаи назаридан ва профессионал жиҳатдан бундай фильмлар ниҳоятда камбағал бўлиши мумкин. Лекин, муҳими шундаки, олинаётган фильмларнинг нияти ёмон эмас. Агар хусусий студияларда олинаётган фильмлар томошабинлар дидини бузаётган, деб ижодий жараён тўхтатиб қўйилса, бундай киностудияларда ривожланиш, ўсиш бўлмайди. Шунинг учун уларга имкон бериш керак. Йиллар ўтади, турли киностудиялар кўп филмлар ишлаши натижасида соф рақобат кучаяди. Киностудиялар изланади, меҳнат қилади. Ниҳоят, маблағлари кўпайганда пухта, мағзи тўқ филмлар яратишга ҳаракат қиладилар. Филм қанча кўп бўлса, шунча ривожланиш, ўсиш бўлиб, аста-секин элакдан ўтади.

Ўзим мириқиб кўрадиган филмларга келсак, улар жуда кам. Яқинда суратга олинган "Ватан" филми менга жуда маъқул бўлди. Зулфиқор профессионал режиссёр. Филм учун долзарб мавзуни танлаган. Ёшларимиз ота-боболаримизнинг машаққатли ҳаётини билиши керак. Филм томошабинни уруш даврига олиб киради ва у қаҳрамонлар дарди билан яшайди. Филм ниҳоясида ўша давр фожеасини ҳис қиласиз. Асарнинг ютуғи ҳам шунда.

— Ижодий фаолиятингиз давомида ўзим хоҳлаган, юрагимга яқин образни яратганман дея оласизми? Умуман, берилган ҳар бир ролни ўйнайверасизми ёки танлаган пайтингиз ҳам бўладими?

— Бу масалада нолимасам ҳам бўлади. Ижод йўлим жуда бахтли ва омадли келган. Мен аслида театр актёриман. Театрга биринчи кириб келганимда устозим Эргаш Масафоев катта ишонч билдирган. Институтда ўқиб юрган кезларимда ҳам бош ролларни ишониб топширишган. Театрда 18 йил давомида 50 дан ортиқ, бир йилда бир-иккита, гоҳида уч-тўртта янги ролларни ўйнардим. Кинода 1974 йилдан суратга туша бошлаган бўлсам, шу кунга қадар юздан ортиқ филмларда турли-туман образлар яратдим. Шундай бўлса-да, актёрлик маҳоратимни ҳар вақт такомиллаштириб бораман. Шаҳар ва қишлоқ кўчаларида томошабинлар ўзларига яқин олиб, ҳурматимизни жойига қўйиб, муҳаббатларини билдиришади. Демак, сизни севиб, ҳурмат қилган томошабинларга янги-янги ижод намуналари билан жавоб бериб туришингиз лозим.

Мен ўзимга тавсия этилган ролни ҳар тарафлама ўйлаб кўраман. Каттами-кичикми, берилган рол орқали томошабинга бирор янги фикр айта олишга кўзим етса, албатта, уни ижро этаман. Баъзан рад этган ролларим ҳам бўлган. Лекин бу асарларнинг номини келтириш шарт эмас, деб ўйлайман.

— Сиз бугун айни ижодий камолот палласидасиз. Айтинг-чи, халқимизнинг юрагидан жой олиб, узоқ йиллар томошабинлар назаридан қолмайдиган филмлар яратиш режангизда борми?

— Янги йил арафасида "Улфатлар" номли комедияни томошабинлар эътиборига ҳавола этдик. Яқинда одамлар ўртасидаги муносабатлар, ёшлар тарбияси ҳақидаги "Анора" номли мелодрамани суратга олдик. Филм ўгай она бағрида улғайган қишлоқ қизи ҳақида. Мақсад, одамлар бир-бирларига эҳтиётлик билан муносабатда бўлишлари лозимлигини, ҳар биримизнинг ўзимизга яраша дунёмиз борлигини кўрсатиш ва тушунтиришдир. Бундан буён ҳам яхши филмлар яратиш ниятимиз бор.

— Театр ва кино санъатимиздаги ўртамиёналикнинг сабаби ижодкорларнинг адабиёт ва тарихни кам мутолаа қилишидан эмасмикин? Ўзингиз китоб ўқиб турасизми?

— Театр ё кино актёри бўлишидан қатъи назар, ҳар бир одам бўш вақтида газета, журнал ёки бир кунда уч-тўрт саҳифа бўлса ҳам китоб ўқиб туриши керак. Аввало, одам ўқиб маънавий озуқа олади, асаблари дам олади, бир вақтнинг ўзида ташвишларини бироз унутади. Ижодкорларга келсак, улар қанча кўп китоб ўқисалар, ўзларига шунча фойда. Касбимдан келиб чиқибми, устозларим ўргатгани учунми, кўпроқ драматургияни ўқийман. "Ревизор"ни қайта-қайта ўқиб зерикмайман. Шеърият жони дилим. Шеърият одамни олижаноб фикрлар юритишга ундайди. Шогирдларимга ҳам биринчи навбатда кўп китоб мутолаа қилишни маслаҳат бераман.

Кейинги пайтда бир нарса мени хавотирга солаяпти. Бу ёшларимиз орасида "машҳурлик" касали. Санъат институти талабаларига сабоқ берганимда шуни сездимки, ёшларнинг аксарияти тезроқ машҳур бўлишга интиладилар. Яшин тезлигидаги машҳурлик бу оғзи бойланган шарга ўхшайди. Агар шарни шишириб туриб қўйиб юборилса, "виз" этиб юқорига кўтарилади-ю, ерга "чалп" этиб тушади. Машҳур бўлиш учун кўп ўқиш, изланиш, меҳнат қилиш, пойдеворни мустаҳкам қуриш керак. Тинимсиз меҳнат қилиш, изланишнинг ҳосили албатта бўлади. Бу ҳақда шогирдларимга ҳамиша айтаман.

— Саҳнага қайтишни ўйлаб кўрганмисиз?

— Биласизми, саҳнани жуда яхши кўраман. Театр бу — жонли ижодхона. Саҳнанинг кинодан катта фарқи бор. Ижодини энди бошлаётган актёр ҳеч бўлмаганда уч-тўрт йил театрда ишлаши керак, деб ўйлайман. Чунки саҳна актёрга катта тажриба беради. Худо хоҳласа, саҳнага қайтиш ниятим бор.

Мурод Ражабов билан санъат, ҳаёт тўғрисида жуда узоқ суҳбатлашиш мумкин. Табиатан жуда ғайратли, ўз касбининг устаси, ўзбекино санъатига катта ҳисса қўшаётган Мурод Ражабовнинг ҳеч кимга ўхшамаган мусаффо олами, қуёшдек ҳароратли қайноқ қалби бор. Суҳбатимиз давомида шуни англадимки Мурод ака ҳаётга реал қарайди. У яшаб ўтган ҳаётини фақат яхши хотиралар билан эслаб, келажакда янада яхшироқ ижод этишга интилади. Бу борада севимли актёримизга соғлиқ, ижодий баркамоллик тилаймиз.

САРВАРА суҳбатлашди.

ҚЎЛИ ГУЛ ИНСОН ЭДИ

Шундай ижодкорлар борки, улар ижодининг ҳақиқий аҳамияти, мағзи дарҳол намоён бўлавермайди. Балки вақт ўтгани сайин, ҳатто баъзан бу фоний дунёни тарк этганларидан сўнггина қадр-қиммати яққолроқ кўзга ташланади. Агар эсласангиз буюк Винсент Ван Гогнинг тақдири худди шундай бўлганди. Юртимизда яшаб ижод этган рангтасвир устаси Александр Волковнинг бадиий мероси адабий танқидчилик томонидан ўз вақтида эътироф этилмаганлигининг боиси ҳам шунда.

В.Журавлёв оддий деҳқон оиласида вояга етди. Беғубор болалиги ва ўсмирлиги ҳақидаги хотиралар рассомнинг кейинги ҳаёти ва ижодига ҳал қилувчи таъсир кўрсатди. Алматидаги бадиий билим юртини тугатган В.Журавлёв дастлаб мактабда ўқитувчи бўлиб ишлади. Кейин Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтининг графика бўлимига ўқишга кирди. Талабалик даврида республика ва халқаро миқёсда ўтказиладиган кўргазмаларда қатнашди. Аста-секин гравюра ва акварел рангтасвир санъатидан ташқари, юксак касб маҳоратига эга рангтасвирчи сифатида ҳам ном қозона бошлади. Қозоғистон чўллари ва Ўзбекистон табиатини акс эттирувчи кўплаб ажойиб манзара асарларини яратди. Ўрта Осиё табиатининг оддий бир бўлаги ҳисобланган саксовул буталари, чўлда қуёш ботиши, ойдин тунлар, қумликлар рассом маҳорати билан романтик кўринишлар ҳосил қилади. Ижодий сафарлар билан Россиянинг шимолий ўлкаларида, Таймир ва Норилск томонларда бўлганида ҳам хилма-хил манзара асарлари дунёга келди. Лекин Қозоғистон ва Ўзбекистон манзаралари В.Журавлёв учун ҳамиша севимли мавзу бўлиб қолди.

Ёднома

Профессионал таълими бўйича график-рассом бўлган В.Журавлёв вақт ўтиши билан акварел ҳамда мойбўёқли рангтасвир санъатларини пухта ўзлаштириб, асарларида реалист ва романтик ижодкор сифатидаги фазилатларини намоён этди.

Рассомни энг аввало табиатнинг сирли олами, заминнинг коинот билан боғлиқ чексиз гўзаллиги ўзига жалб этиб келган. Унинг ҳаётбахш руҳда ишланган полотнолари ранглар колорити ҳамда композициясининг ранг-баранглиги билан ҳам ажралиб туради.

Мустақиллик йилларида В.Журавлёв амалий безак санъати билан жиддий шуғуллана бошлади. У яхши ижодкор бўлиш билан бирга, қўли гул уста ҳам эди. У дурадгорликни, дизайнерликни ҳам ўрнига қўярди. Бундан ташқари, рассом шеъриятни севар, ўзи ҳам яхшигина шеърлар муаллифи эди. Шеърларда, Ўрта Осиё табиатининг бутун гўзаллиги ва бетакрорлиги акс этиб турарди. В.Журавлёвнинг руҳияти Колцов, Есенин, Клюев каби шоирлар шеъриятига яқин эди. Рассомнинг шеърлари самимийлиги, кузатувларга бойлиги билан ажралиб туради. В.Журавлёв Ўзбекистонни, унинг одамларини чин дилидан севар ва бу туйғу унинг шеърларида ҳам кўриниб турарди:

Ах беки, вы беки, родные узбеки!
Дастархан Ваш богатый
на вечные веки.

Василий Журавлёв ўзидан бой ижодий мерос қолдирган бўлса-да, шахсий бадиий кўргазмасини намойиш этишга улгуролмади. Бинобарин, унинг асарларидан кўргазма ташкил этиш бугун биз ижодкорларнинг, бадиий жамоатчиликнинг олдида турган хайрли вазифалардан биридир.

Рафаэл ТОҚТОШ,
санъатшунослик фанлари доктори, академик.

ФИДОЙИ ТАШКИЛОТЧИ

Ўн фарзандни вояга етказиб катта қилган устоз санъаткор, Бухоро вилояти мусиқа драма театри мусиқа раҳбари Қодиржон Субҳоновнинг хонадонидан ҳамиша мусиқа садолари ва қўшиқлар ижроси эшитилиб турар, фарзандлар оналари Саида опанинг жозибали қўшиқларини маҳлиё бўлиб тинглашарди.

Икки оғиз дил сўзи

Қодиржон аканинг барча ўғил-қизлари учун мусиқа қизиқиш бўлса, тўнғич ўғли Шавкат учун мусиқа санъати ҳар кунлик иш эди.

Отаси Шавкатжоннинг бошқа касб эгаси бўлишини қанча хоҳламасин, у мактабдан қайтгач, уйдаги мусиқа созларини олиб маҳалладаги ўртоқлари билан ўзича концерт қўяр, уларга соз чалишни ўргатарди. Бу ҳолни кузатган Қодиржон ака бир куни ўғли билан мусиқа санъати ҳақида узоқ суҳбатлашди. Шундан сўнг Ш.Субҳонов Бухоро вилояти ўқувчилар саройида отаси раҳбарлик қилаётган мусиқа тўгарагига қатнай бошлади. Шу тариқа Шавкат Субҳонов мусиқа билим юрти, консерватория каби пиллапояларни бирма-бир босиб ўтиб, санъат бўстони сари дадил қадам ташлади.

Эътиборли жиҳати шундаки, Шавкат аканинг санъатдаги фаолияти жуда серқирра бўлди. Аввало, созанда ва оркестр раҳбари сифатида иқтидорини намоён этиб, концертларда муваффақият қозонди. Педагоглик борасидаги ишлари ҳам диққатга сазовор бўлди. Унинг раҳбарлигида санъат сирларини қунт билан ўрганган Адҳамжон Исмоилов, Турсунбой Парпиев, Остонақул Дадахонов, Абдураҳмон Қулматов каби ўнлаб шогирдлари бугун ёш авлодга билим бермоқда.

Мустақиллик йилларида Ш.Субҳоновнинг ташкилотчилик фаолияти алоҳида намоён бўлди. Бухоро ва Хива шаҳарларининг 2500 йиллиги тадбирлари ўтказилиши муносабати билан мазкур тадбирларга тайёргарлик кўриш ижодий гуруҳи таркибида самарали ишлади. Ана шу жараёнда Ш.Субҳоновнинг ташкилотчилик қобилияти кўпчиликнинг эътиборини тортди ва у Маданият ишлари вазирлигининг Санъат ишлари бошқармасига бош мутахассис этиб тайинланди. Айни кунда у вазирликнинг Театрлар ва томоша муассасалари бошқарма бошлиғининг ўринбосари лавозимида ишлаб келмоқда.

Халқнинг қадимий анъаналари, урф-одатлари ҳамда қадриятларини билиш шу соҳа ташкилотчилари учун муҳим аҳамиятга эга. Республикамизда ўтадиган "Мустақиллик", "Наврўз" тантаналари, "Шарқ тароналари" халқаро мусиқа фестивали каби тадбирларни кузатган киши уларда халқимизнинг бой маданий ва маърифий мероси ўз аксини топганлигини албатта сезади. Бунда, шубҳасиз, Ш.Субҳонов каби фидойи ташкилотчиларнинг ҳам ҳиссаси бор.

Бугун айни куч-ғайратга тўлиб, фидойилик билан меҳнат қилиб келаётган халқ таълими аълочиси Шавкат Субҳоновга сиҳат-саломатлик, узоқ умр ва оилавий бахт тилаб қоламиз.

М.КАРИМОВА

"ШАРҚ ТАРОНАЛАРИ": ОЛТИНЧИ УЧРАШУВ

Ўзининг 2750 йиллигини нишонлашга ҳозирлик кўраётган қадимий Самарқанд бу йил олтинчи марта "Шарқ тароналари" халқаро мусиқа фестивали қатнашчиларини кутиб олади. Бу ерда яна турли миллат ва элатларнинг мусиқалари янграб, халқларни ўзаро дўстликка, ҳамкорликка чорлайди.

— Ҳозирданоқ кўплаб мамлакатлар, жумладан, Латвия, Япония, Жанубий Корея, АҚШ, Греция, Венгрия, Озарбойжон, Тожикистон ва бошқа давлатлар фестивалда қатнашиш истагини билдирдилар, — дейди фестивал бош дирекцияси халқаро бўлими бошлиғи Ширин Каримова. — Шуниси қувонарлики, бу йилги анжуманда илк бор Канада ва Швециядан ҳам санъаткорлар қатнашадилар. Бу йилги фестивалнинг Самарқанд юбилейи билан уйғун ҳолда ўтиши тадбирга ўзгача руҳ ва файз бағишлаши турган гап. Ўтган фестиваллардан миннатдор бўлиб ёзилган хатларни мунтазам олиб турамиз.

Иерусалим мусиқа фестивали директори Ели Грунфелд шундай ёзади: "Фестивалда ҳайъат аъзоси сифатида қатнашиб, ўнлаб мамлакатлар мусиқачиларининг маҳоратини баҳолашга муяссар бўлганман. Мени, айниқса, Ўзбекистоннинг бой, анъанавий мусиқа маданияти мафтун этди. Сизларнинг жамоаларингиз минг йиллар аввал яратилган меросни қайта тиклаб, авлодларга етказаётганларидан жуда хурсандмиз. Шубҳасиз, биз халқингиз билан яна бир бор учрашишни, муқаддас тупроғингизда юриб, сирли-сеҳрли оҳангларингизни тинглашни истардик".

Фестивалда фақат мусиқачилар эмас, бутун дунёдан келадиган мусиқашунос олимлар ҳам қатнашадилар. "Мен фестивал доирасидаги барча илмий-амалий анжуманларда қатнашганман, — дейди Консерватория ректори, мусиқашунос Дилора Муродова. — Жаҳон мусиқа олимлари айнан Шарқ мусиқий мероси билан жиддий қизиқмоқдалар. Шуни таъкидлаш керакки, халқаро ЮНЕСКО ташкилоти анжумандаги маърузаларни турли тилларда чоп этишга ҳамиша масъулият билан ёндашиб, фикр-мулоҳазаларимизни кўплаб чет эллик ҳамкасбларимизга етказишда амалий ёрдам бермоқда. Бу йилги анжуман ҳам янги номларни кашф этади, деб ўйлайман".

Фестивалнинг ижрочи директори Саидамин Аҳроров шундай дейди:

— Ўзига хос мусиқий анъаналарни тарғиб этиш, санъат орқали халқларни ҳамкорликка, дўстликка чорлаш асосий вазифамиз эканини бу йил яна бир бор намойиш этамиз. Шу билан бирга, бу мусиқий анжуман юртимиз, хусусан, Самарқанд шаҳри жаҳон тарихига, бизнинг ҳудудимиз тарихига қанчалик улкан ҳисса қўшаётганини кўрсатади. Қувонарлиси шундаки, бугун миллатидан қатъий назар, ҳар бир қатнашувчи давлат учун фестивалимиз қадрдон, "ўзиники" бўлиб қолди.

Регистон узра бетакрор оҳанглар янграйдиган кун эса тобора яқинлашмоқда.

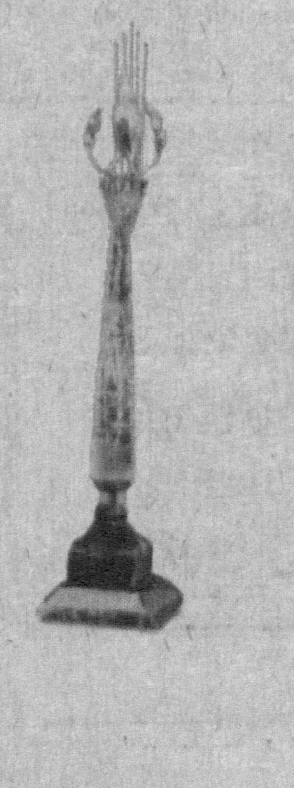

Ф.ФАХРИДДИНОВА

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Ўзбек ва форс-тожик адабий алоқалари қадим тарихга эга. Адабиёт ва санъат чегара билмас маънавий қадриятлардир. Бизнинг мамлакатимизда Зулфия номида давлат мукофоти таъсис этилганидек, Эронда ҳам адабиёт, санъат ва маданият ҳамда илм-фанда юқори чўққиларни забт этган хотин-қизларга бериладиган Парвин Эътисомий номида давлат мукофоти таъсис этилган.

Куни кеча Тошкент давлат Шарқшунослик институтида адабиёт оламида ўз овозига эга бўлган шоиралар Зулфия ва Парвин Эътисомий ижодига бағишланган анжуман бўлиб ўтди.

Анжуманда сўзга чиққан институт ректори, профессор Равшан Абдуллаев, адабиётшунос олима Суйима Ғаниева, Теҳрон Давлат педагогика университети профессори, доктор Ҳакима Доброн, шоира Фарида Афрўз ҳамда филология фанлари номзоди Сарвиноз Сотиболдиевалар Зулфия ва Парвин мисолида аёл шоираларнинг жамиятдаги ўрни, улар ижодининг тарбиявий аҳамияти ҳақида сўзладилар.

Кўргазма залларида

Миллий банк тасвирий санъат галереясидаги «Ипак тароналари» бадиий кўргазмасидан лавҳалар.
Н.СЕМЁНОВА олган суратлар.

КУМУШГА АЙЛАНГАН МАЪСУМА

Мунча ишқим қайга сиғади?
— Ҳаммаси ҳам руҳим ичида.
Ойбек

Нега унинг овози ҳазин, табассуми синиқ эди? Ҳатто мағрур нигоҳида ҳам кишини ўйлантирадиган маъюслик яширин... Лекин ҳеч кимга ўхшамаган хокисорлик — вазминлигида қандайдир аслзодалик ҳам бор эдики, ҳамиша ғамгин, аммо улуғвор кўринар эди.

Унинг ҳузурига бормасимдан олдин адабиётшунос Шуҳрат Ризаевнинг: **"Ҳаётда қандай оғир, вазмин, камгап бўлса, санъатда ҳам шундай яшаб келаяпти. Аммо унинг изтироб ва оғриқлар билан лиммо-лим қалбини, дод солса, исён кўтарса, дунёни бузарлик кудрати, кувввати борлигини Римма Аҳмедова санъатидан том маънода баҳра олган нозик фаҳм ва дидли ихлосмандлар ҳамиша сезиб юришади",** деган иқрорини қайта-қайта юрагимдан ўтказдим. Санъаткорнинг руҳни ибодатга келтирувчи, ҳа-ҳа, айнан ибодатга келтириб, покловчи овозини эшитиш учун ўта тажанг, баҳога ҳаддан ташқари хасис, инжиқ домланинг сабоғини қолдириб, юрак ҳовучлаганча "Инсон қалби ҳақида қисса" филмини кўрган кунимни ҳамон эслайман. Ўшанда мен англаган бирдан-бир ҳақиқат шу эдики, филм қаҳрамони — туйғулар олами бой бемор шоиранинг хаста, лекин ҳассос юраги аслида биргина овози билан унинг образини яратаётган Санъаткоримнинг кўксида уриб турар эди. Шунинг учун бўлса керак, гарчи дубляж санъатида икки мингга яқин образларни яратган бўлса-да, Римма опа йиллар давомида ўзига ҳам қадрдон бўлиб қолган беғубор Наташа Ростова билан нозик қалбли ўша шоира-аёлни айрича меҳр билан эслаб келди. Чунки бу қаҳрамонларнинг дарди, шикаста туйғулари унга бегона эмас эди.

...Истараси ниҳоятда иссиқ, туйғулари паришон юзига қалқиб чиққан, маҳзун қиёфали, ҳар қандай ҳолатдаям аёллик жозибасига шикаст етказмаган, сочлари кумушга айланган маъсума Аёл. Унинг муҳаббатга айланган маъюс кўзларида юракни уйғотадиган қандайдир ҳарорат мужассам. Актрисанинг донишманд қиёфасига ёшликка хос лирика сингиб кетган эди. Бу эса уни янада дилбар қилиб кўрсатарди. Шу боис, ўзаро мулоқот чоғи орадаги қирқ йиллик масофани сезмаганман. У билан ҳар гал суҳбатлашганимда шунга амин бўлардимки, бу аёлда камдан-кам одам эришиши мумкин бўлган, ҳар қандай чиройдан-да юксак, турмушнинг телба шамолларидан ғолиб руҳий юксаклик бор эди. Унинг ўй-мулоҳазалари ҳеч қачон кексаликнинг нишонаси бўлмиш панд-насиҳатга айланмади. Ҳаётни айрича муҳаббат билан севиб, уни юксакликдан кузатар, назаримда бу туйғуни сўнгги дақиқаларида ҳам суҳбатдошларига юқтиргиси келарди.

Унга отасини кўриш насиб этмади. Сайрамлик Анор хола кенжатойи Ашурни урушга жўнатаётганида, ўғли вагон деразасидан бошини чиқариб "Александрани асранглар, бўйида боласи бор" дея овози борича бақиради. Бу ўғилнинг онага айтган сўнгги ўтинчи эди. Орадан ойлар ўтиб ўша фарзанд дунёга келади. Александра қизалоққа эрта қазо қилган дугонасининг хотираси учун Римма деб исм қўяди. Анор хола эса кенжатойининг тирик васиятини ҳеч кимга ишонмас, уни Ирисой деб чақирар, "чироғим" деб эркалатарди.

Александра турмуш ўртоғини ўн икки йил кутади. Тақдирга тан берган шўрлик она: "Болам, шунча кутдинг, сенинг уволингга қолмай, турмушга чиқ," дея қизидек бўлиб қолган келинига рухсат беради. Бироқ Ашургинасининг ёлғиз ёдгорини ўзи билан олиб қолади. Неварасининг кўнглини кемтиклиги билинмасин дея эски шаҳардаги бозорда тарозибонлик қилиб неки тансиқ нарса кўрса нуридийдасига илинади. Қизалоқ онамнинг олдига бораман, деса ҳам ёлғиз юборишга кўзи қиймас эди. Негаки, бошқа турмуш қуриб, кетма-кет фарзандлик бўлган Александранинг тинч турмушига халақит бергиси келмас эди. **"Ўзимча ойим(бувим)дан кўп ранжирдим,** — дея эслайди Римма опа. **— Институтда ўқиб юрган кезларим тадбирлар — ижодий кечалар тез-тез бўлиб турар эди. Шунда гоҳида кечгача қолиб кетар эдик. Уйга қайтаётганимда, қачон қарамай ойим кўчага чиқиб, мени кутиб ўтирардилар. Хоҳ қаҳратон қиш бўлсин — хоҳ ёз. Мен эса у кишини уришаман "Ойи, маҳалладаги аёлларга гап кўпайтириб нима қиласиз: "Бояқиш, кечгача Ирисхонни кутиб кўчада дийдираб ўтирибди" дейишади..."**

Кунлар ойларга айланди, ойлар эса йилларга... Йигирма ёшида у ҳам бувисидан, ҳам онасидан жудо бўлди. Мана шу жудоликлардан сўнг биз учун таниш бўлган унинг нигоҳига қайғунинг илк сояси тушди. Бора-бора бу соя чуқур мунгга айланди. Ҳатто ўзини бахтиёр санаган лаҳзаларда ҳам унинг нигоҳини тарк этиб кетолмади...

"Маъракалари ўтгач, институтдан келаётсам, раҳматли ойим мунғайибгина мени кутиб ўтирадиган симёғоч остидаги курсича бир четда ағанаб ётибди. Уй қоп-қоронғу. Шунда Кимни йўқотганлигимни англаб етдим. У киши "Чироғим, мендан хафа бўлма. Бир кун келиб афсусланишингни ҳеч ҳам хоҳламайман. Унда кеч бўлади. Доимо сени кутолмайман-ку! Лекин, болам, шуни бил, сени мендек ҳеч ким кутмайди. Бошингга тушганида англарсан," дер эдилар. Бувимни вафот этганларидан кейин тушундим... Ҳар тонг уйғониб у кишининг руҳларидан кечирим сўрайман: "Ойижон мен ғофилни кечиринг, мана бугун мен ҳам сизнинг аҳволингизга тушдим." Назаримда, ҳали ҳам у киши "Ирис болам, қийналдингми", деяётгандай..."

У санъатнинг арзандаси эмас, ҳақиқий фарзанди — меҳри учун жазога маҳкум этилган Корделияси эди. Актриса ҳам бир вақтлар саҳнада образини яратган қаҳрамонидек туйғуларини ошкора намоён этавермас, меники-сеники дея саҳнани кураш майдонига айлантирмасдан ўз сукунатига ғарқ бўлганча, ички саволларига жавоб изларди... Римма Аҳмедова саҳнада чуқур фожеавий образлар ёки ўткир драматизм руҳидаги қаҳрамонларни ҳамда комик ролларни яратаётганда фақат бир нарсани — томошабинлар актрисанинг оғзидан чиқаётган сўзларни эмас, чунки бу сўзлар муаллифники, унинг қалбига қулоқ солишини, шу сўзларни айтаётганда қанақанги оғриқларни ўзидан ўтказаётганлигини тушунишини орзу қилар эди. У умри шомида "Юлдузли тунлар" спектаклидаги Хонзодабегим қисматини кўп эслади. Яъни бу образни саҳнада қандай гавдалантирганини эмас, асло!.. Фақат яқин кишисининг бахти учун ўзининг орзуларини, келажагини қурбон қилган Аёлнинг дардини ўйларди. Ўйлаган сари ўзи ҳам унинг дунёсига чўкиб борарди...

Бу Аёл саҳна инсон туйғуларини таҳқирламасдан, юксак маънавий идеаллар йўлида хизмат қилиши керак деб билди. Сен ундан ўзинг излаб юрган гўзалликни топ. Қаҳрамонларнинг фожиасида ўзингдаги кемтикликни кўр-да тиниқиб-тиниқиб йиғла, руҳан покланасан, дер эди. Табиийки, у бетоблиги туфайли ижодий жараёнлардан узоқлашиб қолган эди. Бир куни у соғиниб юрган театрига спектакл кўргани боради... "Мен спектаклнинг режиссураси-ю — актёрлар ижроси ҳақида гапиришни ҳам хоҳламайман. Спектакл эмас! Бу томошада эркак ва аёл ўртасидаги сирли муносабат шу қадар ялонғочлик билан айтиляптики, мен буни санъат деб айтолмайман!"— деган эди ўшанда.

Ўша куни у уйига йиғлаб қайтади ва ўзи учун шундай хулосага келади, гўзаллик чексиз тушунча бўлганидек, яъни унинг қиёси топилмагани учун ҳам ҳар томонлама мукаммал санъат асари бўлмайди. Шунингдек, саёзликнинг ҳам интиҳоси бўлмас экан...

Унинг Ўзбек Миллий академик театри саҳнасида кўрган сўнгги спектакли "Дарахтлар тик туриб жон беради" асари эди. Бу асар актриса учун алоҳида қимматга эга. Негаки, бир умр шу асар хаёли билан яшади. **"Гинзбург "Ричард"ни фақат мен кўя оламан, бошқа ҳеч ким мендек кўя олмайди" дер эди. Буни такаббурликка йўймаслик керак. Режиссёр бир асарга қўл урар экан, ўша асар ҳақида унинг мана шундай даъвоси бўлиши шарт. "О, классика! Жаҳон драматургиясидан албатта саҳналаштиришим керак" деган ҳавойи хоҳишнинг ўзигина ҳеч нарса қилолмайди. Яъни етук спектакл учун яхши асарнинг ўзигина камлик қилади. Бунда ҳеч кимни такрорламаган режиссёрнинг нигоҳи зарур бўлади. Асарнинг саҳнавий варианти тўлалигича унинг тасаввурида етилиб пишиши керак. Ҳозир мен тассаввуримда Кассонанинг бу асарини тўлиқ кўряпман. Шу асар орқали ичимда қолиб кетаётган гапларни айтмоқчи эдим. Яъни инсон, энг оғир дақиқаларда ҳам қанчалик қийин бўлмасин, тўғри қарор чиқара олиши шарт. Ҳеч қурса ўлаётган чоғида ҳақиқатнинг кўзига тик қарай олиш учун ўзида куч, жасорат топсин. Қанийди, имкониятим бўлганда эди. Ҳали режиссурага қўл уриш учун вақт бор деб ўйлардим. Афсус...."**

Шахсан мен ўзим "Дарахтлар тик туриб жон беради" спектаклини театр саҳнасида кўрмасимданоқ, Римма опа орқали бу асар ҳақида тасаввурга эга эдим. У киши ҳар бир ролга алоҳида тўхталиб, ўзининг саҳнавий вариантини айтиб берди. У ҳолатга кирганча асардаги диалогларни менга сўзлаб бераётган паллада танасидаги азобли оғриқни тамоман унутар эди. Кейинчалик спектакл қаҳрамонларидан бирининг ижросидан опа жуда хафа бўлди. Куюнганча ***"Унинг қаҳрамонини олижанoблиги, самимияти қиёфасида акс этиб турган бўлиши керак. Бу актёр эса ясама табассум билан саҳнага "мана мени кўриб қўйинглар" деб савлат тўкиб юради. Шунчаки матнни ёдлаб олган. Қиёфаси шу қадар расмийки, кечирасиз-у, унинг ҳолати яқин кишисининг жанозасида ҳам ўз авторитетини ўйлайдиган чиновникларни эслатади".***

Актриса илк бора саҳнада 1962 йил "Океандаги фарёд" спектаклида зиддиятли лирик кечинмаларга бой соҳибжамол баронесса қиёфасида чиқади. **"Бу ажойиб спектаклни Тўла акам саҳналаштирган эдилар. Бу менинг диплом спектаклим — илк ҳайратим бўлгани учунми театримизда қайта саҳналаштирилган вариантини кўришга юрагим дов бермади... "**

Касалхонада бўлган сўнгги суҳбатларимиздан бирида санъаткор шу спектаклда яратган баронессасини яна бир карра эслади: **"Баронесса жуда гўзал аёл бўлганлиги учун унинг хушторлари ҳам кўп бўлган. Бой барон эса унинг ҳуснидан керилганча қаергаки саёҳатга чиқса уни ўзи билан олиб юрар, бироқ тунлари эса шафқатсизларча "сен фоҳишасан" дея ҳақорат қилиб, урарди. Асарнинг кулминацияси — қаҳрамонлар фожиа ёқасида қоладилар. Яшаш учун ҳеч қандай умид йўқ. Ҳамма фожиани турлича кутиб олади. Ажал рўпарасида турган барон маъшуқасига "Нима учун мен сенга шунча азият етказсам-да, орқамдан қолмайсан, бир зум ҳам мендан айрилмайсан?" дейди. Шунда мен, яъни баронесса "Биласанми, менга сенинг берган азиятларинг ҳам ёқади, ҳатто мени урган қўлларингни ҳам севаман" деб жавоб бераман.**

Муҳаббат — шунақанги жумбоқки, сен уни тушунтириб беролмайсан. Нима учун севишингни айтолмайсан. Севасан ё севмайсан. Тамом. Мени билганим бу ширин азоб... Негаки сен барибир қисқа бўлса-да, у билан кечган, бахтли, нурли кунларнинг хотираси учун ҳам... уни ўйлашда яна давом этаверарkансан. ...Юрагинг уриб турар экан хато қилишдан тўхтамас экансан. Гоҳида меҳринг ҳам хатоларингга айланаркан. Фақат ўлим билангина буларга нуқта қўяркансан. ...Агар мўъжиза рўй бериб ҳаётни бошқатдан бошлаш имкони бўлса, барибир яна шу йўлдан ўтардим. Лекин, умрим ҳувиллаганча шамолларда ўтиб кетгандек..."

У ўқиган шеърларнинг ҳар бири қандай қилиб санъат асарига айланганини ўзимча тушуна бошлайман. Назаримда, ундаги ҳассосликнинг, улуғворликнинг ҳам калити унинг саодатманд қалбидаги жавҳарда мужассамдек.

17 октябр. У эртага иккинчи операцияга кириши керак. ...Ўнг қўлини пешонасига қўйганча ётибди. Каравот ёнидаги стулда ички вароғи букланганча Хемингуэйнинг "Қўнғироқлар кимга чалинади?" китоби... Эҳтиёткорлик билан унинг ёнига чўкдим. ...Тана ҳарорати кўтарилганга ўхшайди. Нурли кунларга ишонишга ҳарқанча уринмай, югуриб ўтаётган бу дақиқаларнинг ғаниматлигини бутун вужудим билан ҳис қилиб турибман. Ўша дамда бу лаҳзаларни тўхтатиб, уларда яшай олмаётганим алам қиларди. Одамзотнинг энг катта буюк армони ҳам мана шу такрорланмас ВАҚТ — ҳаммамизни ўзи билан оқизиб олиб кетаётган онлар эканлигини илк бора тирналган юрагимдан ўтказдим... Опа ҳамишагидек ҳазин жилмаяди... Менинг ишларимни сўрайди, умумий мавзулардан гаплашамиз. Ҳатто менга латифа ҳам айтиб беради. Унинг оғриқларини ҳис қилиб турибман. Ночорман... Биз учун қанчалик оғир бўлмасин, у ўлимнинг кўзига тик қараб турибди. Ўша дамда Унинг оғзидан чиқаётган ҳар бир сўз аслида довдираганча ҳаётнинг чорраҳасида турган ёш биродарига айтиши керак бўлган энг сўнгги ҳақиқати экан:

— Барибир ҳаётдан тўйдим деганингда ҳам, сени бу дунёга боғлаб турадиган баъзи бир нарсалар бўлар экан... Бутун бошли ҳаётимни бир бутунликда кўраман. Бахтим ҳам, бахтсизлигим ҳам бир-бирига занжирдек уланиб кетган. Бир қарасам бахтсизлигимда бахт бор, бахтимда бахтсизлик. Шунинг учун ҳам мен буларни бир-биридан айро тасаввур қилолмайман. Ҳаммаси бир-бирига туртки бўлган...

Мени сиздан ўтинчим, юрагингиздан нафратни қувинг, юракни нафрат кемиради. Юрагингизда ҳеч кимга заррача бўлса-да, адоват қолдирманг. Ундан кўра одамларга Оллоҳдан инсоф сўранг. Севинг... Улар ҳам ўзича ҳақ. Ҳар ким ўз бахти учун курашади. Мен ҳаммасини астойдил кечирганман, кўнглимда кек йўқ. Бу менинг ҳаётим эди. Шунинг учун ҳеч кимни айбдор деб айтолмайман. Ҳарқандай ҳолатда ҳам, агар мен бошқа мамлакатда туғилганимда ҳам, барибир, шу қисматни яшаб ўтардим. Ҳеч ким ўзидан қочиб қутулолмаган. Шунинг учун ҳам шоҳ Эдип бизнинг замондошимиз. Ундан кўра Оллоҳ олдида билиб-билмай қилган гуноҳларимиз учун тавба-тазарру қилиш керак. Жон болам, улар учун ҳам ибодат қилайлик...

Ҳарқанча қайғули бўлмасин, мен ўша дамда бахтиёр эдим. Чунки мен ўзим излаб юрган Одамни фақат бадиий адабиётлар-у, тарих саҳифаларидангина эмас, мени ўз бағрида кўтариб турган мана шу заминда, бошим узра айланаётган чексиз осмон остида топган эдим. Азбаройи, мана шу қисқа учрашув учун ҳам бу ҳаётни куйлаб ўтсанг арзийди.

Афсуски, иккинчи операциядан сўнг бизнинг куз баргидай ҳилпираб турган умидимиз саробга айлана бошлади...

...Бариси чексиз соғинчга — эртакка айланди... Ҳаётнинг тарсакиларидан юраги зада бўлиб кетган бўлса-да, бу оламга ва одамларга нисбатан меҳр тўла нигоҳни энди кўра олмайман...

Воизлик унинг табиатига ёт эди. Ортиқча эътибор, бировларнинг сохта мулозаматларидан ҳамиша Ўзини аяр, қандайдир оммавий-расмий йиғинлар унинг жойи эмас эди. Сўнгги нафасигача асосий нигоҳини ўз қалбига — ички дунёсини бойитишга қаратган эди. Назаримда у ўзининг сукунатлари ила Олам билан сирлашар, мен эса у орқали оламни тинглар эдим. Менингча, ундаги чексиз самимиятнинг сири ҳам шунда бўлса керак. Шу йўл билан ҳам У ҳеч кимникига ўхшамаган — мени асир этган гўзал Дунёсини ҳимоя қилгандек. Ҳаёт у учун бардош бўлса, саҳнани гўзаллик билан гўзаллик сирлашадиган даргоҳ деб билди.

У ўзининг ўнқир-чўнқирдан иборат қисқа ҳаёти билан бу сарсон Дунёни фақатгина гўзаллик — эзгуликкина асраб қолиши мумкинлигига астойдил ишониб яшаганлигини исботлади. Менинг бахтим — ўзининг мўъжазгина дунёсига хиёнат қилмаган ҳақиқий Санъаткорнинг оламига сайр қилиш насиб этганлигида. Бироқ унинг бу дунёси менга яна бир азалий аччиқ ҳақиқатни — биз талпинаётган Гўзалликнинг кўзлари ҳамон ёшга тўла эканлигини ҳам эслатди. Асрлар давомида инсониятнинг барча кўргуликларига гувоҳ бўлиб келаётган, сиз билан мен сархуш бўлганча топинаётган бу соқов Дунё мана шу гўзалликнинг, покликнинг кўзларидаги тахир ёшлардан озиқланаркан. Ахир, кўзни яшнатадиган ям-яшил водийлар ҳам Улуғвор Тоғларнинг кўзёшлари — сувларидан яшаб келяпти-да!

Фақат биргина таскин бор: Шундай инсонлар борлиги учун ҳам яшагинг келади...

Иқбол ҚЎШШАЕВА

Куюнчак мактуб

СЎЗНИ ИСРОФ ҚИЛМАЙЛИК

Исрофгарчиликнинг ҳар қандай тури унга йўл қўйган инсоннинг ўзи учун ҳам, бошқалар учун ҳам зарар. Тўйлардаги озиқ-овқат, ичимликлар, нон маҳсулотлари исрофгарчиликларига бирмунча чек қўйилди. Аммо сўз исрофгарчилиги ҳамон давом этяпти.

Ушбу манзарани кўз олдингизга келтиринг: тўйга келдингиз, тўкин дастурхон, ёнингизда суҳбатини соғиниб юрган дўст-биродарларингиз. Дилрабо қўшиқ янграяпти. Раққоса хиром этяпти. Иш чарчоғи, турмуш ташвишларини унутиб, ҳордиқ чиқариш, тўй соҳиблари шодлигига шерик бўлиш учун неки имкон бўлса, бари бисёр! Ўзбекона саховат, илтифот... лекин меҳмонлар тезда чарчаб, асаблар таранглаша бошлайди. Юзлардан табассум қочади.

— Миямизни қоқиб қўлимизга берди-ку! Бунча жаврайди бу давракаш!

— Масхарабозлик қилмоқчими, э, бу театр саҳнасимас-ку.

— Э, қўяверинг, тўй билан мажлиснинг фарқи бўлмай қолди.

Бу пайт тўй бошқариб турган йигит гап халтасини ланг очиб, гулгун, фаровон замона, унинг Фарҳоду Ширинлари, Лайли-Мажнунлари, Ғарибу Шоҳсанамлари, улуғ алломалар, уларнинг насиҳатлари, хонадон соҳибларининг ота-боболари, ўзларининг эл-юрт олдидаги хизматлари, келин-куёвларни узоқ таърифлаб, сўзларини шеъру ғазаллар билан "безаб" боришни ҳам унутмайди. Унинг бу сўзларини бошқа тўйларда ҳам эшитавериб зада бўлганларнинг таъби хиралашади. Меҳмонлар тез-тез соатига қараб қўйишади. Наилож, уй эгалари, эл-юртнинг ҳурмати учун ўтиришга, чидашга тўғри келади. Ахир ҳамма ҳам тўй қилиш нияти билан яшайди. Борсанг — келишади.

Бунақа нохуш ҳолларни кўриб ўйланиб қоласан: нега тўйлар бунақа расмий тус оляпти? Шунча сарф-ҳаражат, орзу-ният билан қилинган тўйлардан нега файзу тароват йўқолиб боряпти?

— Ҳамма гап сўзбозлик деган балода, — дейди кўпни кўрган отахонлар. — Қўлига микрофон ушлаган давракаш "Қозончининг эрки бор, қайда қулоқ чиқарса" деган мақолга қатъий амал қилиб, хаёлига келган гапларни айтаверади, узундан узоқ бемаза шеърлар ўқийди, ўзбекона ҳаё-ибога зид латифалар айтиб, қитиқлаб кулдиришга ҳаракат қилади. Устига-устак айрим меҳмонлар ҳам табрикни ҳаддан ошириб юборишади. Тўйга махсус сўз, шеър, тўғрироғи, текст ёзиб келадиганлар ҳам топилади. Айримлар эса, менга сўз бериб қолишса, нима дейман, деган андишада туз тотмай ўтиришади. Гапбозликдан қутулмасак тўй тўйга ўхшамайди.

Сўз — гавҳар! Уни беҳуда сочмайлик. Оз ва соз сўз, дилбар қўшиқ, рақс тўйларимиз нақши бўлсин!

Абдулла САФОЕВ,
Ўзбекистон Журналистлар ижодий уюшмаси аъзоси.

КУЛИШИНГ — ТЎЛИШИНГ...

Шу йилнинг 10-11 март кунлари "Халқлар дўстлиги" саройида қизиқчи Шукрулло ИСРОИЛОВнинг "Бўғирсоқ шоу" дастури намойиш этилади.

— Дастурга жиддий тайёргарлик кўрдик, — дейди Ш.Исроилов. — Концертимизнинг бошқа концертлардан фарқи шундаки, унда бошловчи бўлмайди, балки ўзимга ўхшаган қадди-қомати тўладан келган қизиқчилар иштирок этишади. Концертда театрлаштирилган саҳна кўринишлари, қизиқарли томошалар бўлади. Саҳна безакларини рассом Баҳтиёр Тўраев ўзига хос тарзда чиройли қилиб тайёрлади.

Мухлисларни зериктириб қўймаслик ва томошабинларда кўтаринки кайфият ҳосил қилиш мақсадида дастуримизга янгилик киритдик. Бу янгиликдан концертимизга тушганларгина хабардор бўладилар. Таниқли қизиқчи, устозим Мирзабек Холмедов томошамизга режиссёрлик қиляптилар. Шунингдек, Ботирхон Имомхўжаевнинг ҳам ҳиссаси катта бўлмоқда. Эстрадамиз юлдузларидан "Шаҳзод" гуруҳи ва Сардор Раҳимхон томошамиз меҳмони бўлишади. Концертни бошлашга бошлаб қўйдик. Лекин бироз хавотирдаман: концертимиздан томошабинларнинг кўнгли тўлармикин? Қандай баҳо бериш энди томошабинларимизга ҳавола.

Азиз кулгисевар юртдошлар, барчангизни концертимизга таклиф этамиз, келинг, кулишиб, тўлишиб кетасизлар.

Б.САЪДУЛЛАЕВ ёзиб олди.

Газетамизнинг ушбу сони таҳририятда ташкил этилган "Маҳорат мактаби" тингловчилари иштирокида тайёрланди.

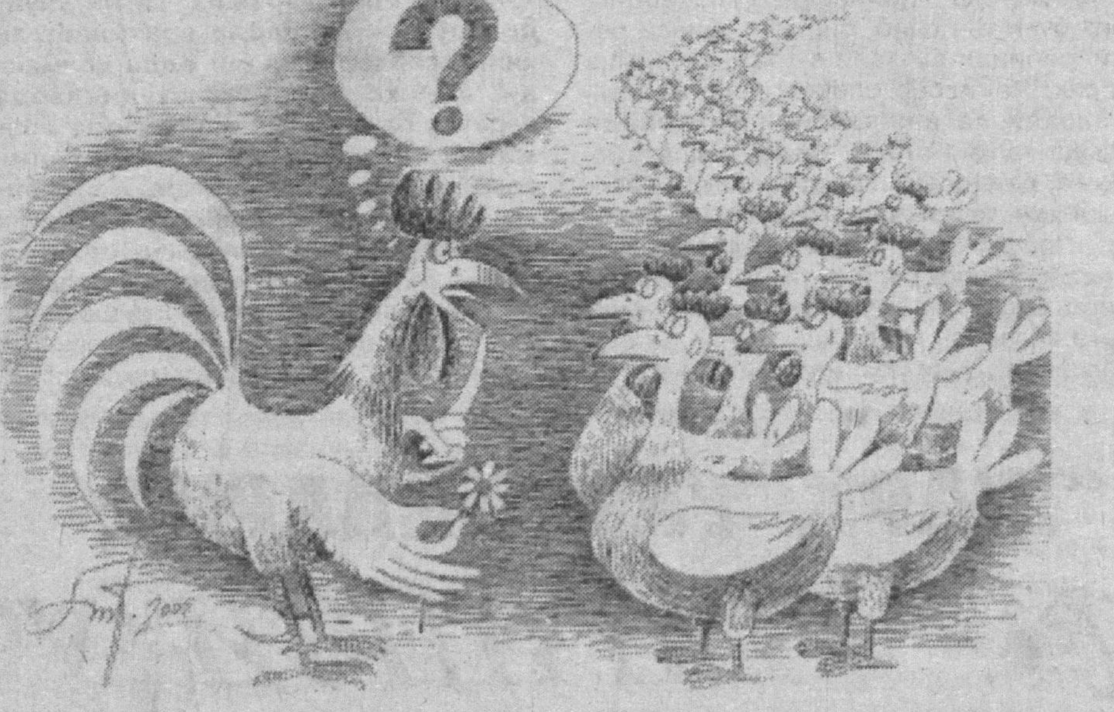

СОВҒАМНИ КИМГА БЕРСАМ ЭКАН?..

Шавкат МУЗАФФАР чизган сурат.

Газетамиз хонадонингизга кириб боришини истасангиз, обунани бугун ҳам расмийлаштиришингиз мумкин. Биз сизнинг имкониятингизни ҳисобга олганмиз. Обуна нархининг бундан ҳам арзонини топиш қийин. Қўшнидан, таҳририятдан газета сўраб ўтиргандан кўра...

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси, шоир ва таржимон

Асқар МАҲКАМнинг

вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ҳамда дўст-қадрдонларига чуқур таъзия изҳор этади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 133-49-93 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 136-58-55
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 136-58-55

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳририятга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Рустам МУСУРМОНОВ
Саҳифаловчи — Байрамали МУҚИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 23.50.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. А — 5079. Буюртма Г — 248. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН